

T.C
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

1930-1960 YILLARINDA ELAZIĞ'DA EĞİTİM
FAALİYETLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN **HAZIRLAYAN**
Prof. Dr. Dr. Erdal AÇIKSES **Ahmet Feti KAVAK**

ELAZIĞ - 2014

T.C
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

1930-1960 YILLARINDA ELAZIĞ'DA EĞİTİM FAALİYETLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Dr. Erdal AÇIKSES

HAZIRLAYAN
Ahmet Feti KAVAK

Jürimiz, .../01/2015 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonunda bu yüksek lisans tezini oy birliği/oy çokluğu ile başarılı bulmuştur.

Jüri Üyeleri:

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun tarih ve sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Zahir KIZMAZ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET**Yüksek Lisans Tezi****1930-1960 Yıllarında Elazığ'da Eğitim Faaliyetleri****Ahmet Feti KAVAK****Fırat Üniversitesi****Sosyal Bilimler Enstitüsü****Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı****Elazığ - 2014, Sayfa : IX + 59**

Bütün toplumlarda eğitimin amacı, yeni kuşaklara bir kültür birikimini aktarmaktır. İnsanlık tarihinin başlangıcı eğitimin de başladığı tarihtir. İnsanlar deneyimlerle oluşturduğu birikimlerini nesillerinin korunması ve devamı için önemli görmüşlerdir. Tarih içerisinde genel olarak toplumlar yaşadıkları coğrafya, çevre koşulları, birbirleriyle olan ilişkileri ve en önemlisi inançları eğitim anlayışlarının oluşmasını sağlamıştır. (Toplumların eğitim anlayışlarının oluşmasında yaşadıkları coğrafya, çevre koşulları, birbirleriyle olan ilişkiler ve en önemlisi inançlar gibi faktörler etkili olmuştur.) Yazının icadıyla beraberde bu süreç sistematik hale gelmiştir. Zira artık deneyimlerle kazanılan bilgi kurumsal yapıların doğmasına sebep olmuş, kültür ve bilgi aktarımı bu kurumsal yapılar vasıtasıyla yerine getirilmeye başlanmıştır.

Eğitimin gelişim serüveni toplumdan, topluma farklılık göstermiş olsa da, aralarındaki etkileşim artıkça kültürel farklılıkları ve eğitim anlayışları benzerlikler göstermeye başlamıştır. Tarih içerisinde her toplum gereksinim duyduğu insan tipini yetiştirilmesi için eğitim vermiş ve eğitim kurumlarını da bu gereksinimler karşılayacak insanları yetiştirecek kurumları (bu amaç doğrultusunda) yapılandırmıştır.

Türk toplumu da tarih sahnesine çıkışından itibaren bu seyri takip etmiş ve yaşadığı coğrafya ve inançlarının etkisinde eğitim anlayışı farklılıklar göstermiştir. Orta –Asya bozkırında savaşçı Alp tipi insan eğitimi verirken, İslamiyet'in kabulü ile Gazi – Derviş tipi insan yetiştirilmesine önem vermiştir. İslamiyet eğitim anlayışını da derinden etkilemiş kurumsal eğitim kurumları da bu dönemde ortaya çıkmıştır. Tarihi

süreç içerisinde kurulan Türk devletleri bu kurumsal yapıları geliştirmiş, özellikle Selçuklu ve Osmanlı devletleri döneminde çağının çok ilerisinde eğitim veren kurumlar ortaya çıkmıştır. Ancak Osmanlı Devletinin son iki yüzyılından itibaren bu kurumlarda bozulmaya ve yozlaşmaya başlamıştır.

Türkiye Cumhuriyetinin kurulmasıyla birlikte eğitim anlayışı ve eğitim kurumları batılılaşma ve çağdaşlaşma sürecini eğitim anlayışına ve kurumlarına da uygulanmış ve büyük değişimler yaşanmıştır. Cumhuriyetin kuruluşunun ilk yıllarından itibaren birçok yenilik eğitimde hayata geçirilmiştir. Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve Harf inkılabı gibi köklü değişiklikler yapılmıştır.

Bu çalışmamıza konu olan 1930-1960 dönemi Elazığ'daki eğitim faaliyetlerinin bu dönemde tüm yurttaki başlatılan eğitim seferberliğinin Elazığ'a yansımaları incelenmiştir. Bu çalışmada birçok kültür ve medeniyetin merkezi konumundaki Harput'un eğitim tarihindeki yeri ve önemi, burada ki eğitim faaliyetleri önemli eğitim kurumları üzerinde durulmuş, daha sonrada 1930 -1960 yıllarında Elazığ genelinde eğitim faaliyetleri ve kurumları incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Elazığ, eğitim, eğitimci, öğretim, tarih, toplum.

ABSTRACT**Master Seminar****Education Activities Between the Years of 1930-1960 in Elazig****Ahmet Feti KAVAK****The University of Firat****Social Sciences Institute****The Department of History****Elazig – 2014; Page : IX + 59**

In all societies, the aim of education is to transmit the cultural background to new generations. The beginning date of history of human beings was also the beginning date of education. Human beings attach importance to their backgrounds they have formed with experiences in terms of protection and maintenance of their generations. In the formation of education conception of societies, factors such as geography they live, environment conditions, relations among them and the most important of all their beliefs have had influence. With the invention of writing this process became systematic. Likewise knowledge gained with experiences caused corporate structures to come out and the transmission of culture and knowledge was carried out thanks to those corporate structures.

Although the development process has differed from society to society, their cultural differences and education conceptions have shown resemblances as the interaction among them increases. Each society educate people to raise human type it needs and it structures their institutions according to this aim.

Turkish society has followed this process since its appearance in history and its education conception has shown differences under the effect its geography and beliefs. While education of Alp type human was given, after the acceptance of Islam Ghazi-Dervish type human was raised. The corporate education institutions which also affected education conception of Islam deeply also appeared in that era. Turkish States, founded in the historical process, developed those corporate structures and especially in the eras of Seljuk and Ottoman education institutions ahead of their time

came out. However, onwards the last two centuries of Ottoman Empire those institutions started to spoil and degenerate.

With the foundation of Turkish Republic, the process of westernization and modernisation was applied to education conception and institutions and great changes were experienced. Onwards the first years of foundation of Republic, a number of changes were actualised. Rooted changes such as the law on unification of education and alphabet reform were made.

The era of 1930-1960 which is the subject of work and the reflections of educational campaign in Elazığ which was initiated during that era throughout the country were examined. In this work the place and importance of Harput in education history which has been the center of many cultures and civilizations, education activities in Harput and important education institutions there were emphasized and then education activities and institutions throughout Elazığ between the years of 1930 and 1960 were examined.

Key words: Elazığ, education, educator, instruction, history, society.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	II
ABSTRACT.....	IV
İÇİNDEKİLER	VI
ÖNSÖZ	VIII
KISALTMALAR	IX
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1.TÜRK EĞİTİM SİSTEMİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	3
1.1. Türklerde İslamiyet Öncesi Dönemde Eğitim.....	3
1.2. Türklerde İslamiyet Sonrası Dönemde Eğitim.....	6
1.2.1. Selçuklu Devleti Döneminde Eğitim.....	7
1.2.2. Osmanlı Devleti Döneminde Eğitim ve Eğitim Kurumları.....	8
1.2.2.1. Medreseler	9
1.2.2.2. Sıbyan Okulları	9
1.2.2.3. Enderun Mektebi.....	10
1.2.2.4. Askerî Okullar.....	11
1.2.2.5. Yabancı ve Azınlık Okulları	11
1.2.2.6. Rüştiye Okulları	11
1.2.2.7. İdadiler	12
1.2.2.8. Sultaniler.....	13
1.2.2.9. Osmanlı Darülfünunu	13
1.2.2.10. Osmanlı Devletinde Eğitim Bakanlığının Kurulması.....	14
1.3. Cumhuriyetten Sonra Türkiye Milli Eğitim Sistemi	14
1.3.1. İlk ve Ortaöğretimdeki Gelişmeler	15
1.3.2. Yükseköğretimdeki Gelişmeler	15
1.3.3. Cumhuriyet Döneminde Eğitimde Yasal Düzenlemeler	16
1.4. 1930 öncesi Elazığ'da Eğitim	19
1.5. Rüşdiyeler	21
1.6. İdâdîler	23

İKİNCİ BÖLÜM

2. 1930-1960 YILLARINDA ELAZIĞ'DA EĞİTİM FAALİYETLERİ VE EĞİTİM KURUMLARI	26
2.1. Liseler ve Lise Dengi Eğitim Kurumları.....	26
2.1.1. Elazığ Kız Enstitüsü	26
2.1.2. Elazığ Lisesi	31
2.1.3. Elazığ İlköğretmen Okulu (Elazığ Kız İlköğretmen Okulu)	32
2.1.4. Elazığ Orta Mektebi	34
2.1.5. Kız Meslek Lisesi	36
2.1.6. İmam Hatip Lisesi ve Anadolu İmam Hatip Lisesi	37
2.1.7. Mehmet Âkif Ersoy Lisesi.....	38
2.1.8. Elazığ Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi	40
2.2. İlk Ve Orta Eğitim Kurumları	41
2.2.1. Atatürk İlk Okulu	41
2.2.2. Mustafa Kemal Orta Okulu	43
2.2.3. Mezre Orta Okulu.....	44
2.2.4. Cumhuriyet İlk Okulu.....	45
2.2.5. Dumlupınar İlk Okulu	46
2.2.6. İsmet Paşa İlk Okulu	46
2.2.7. Ziya Gökalp İlk Okulu.....	48
2.2.8. Ağın Cumhuriyet İlk Okulu.....	48
2.2.9. Baskil Atatürk İlk Okulu	48
2.2.10. Maden Atatürk İlk Okulu	49
2.2.11. Alacakaya (Guleman) İlk Okulu	49
SONUÇ	50
RESİMLER.....	53
KAYNAKÇA.....	56
ÖZ GEÇMİŞ	59

ÖNSÖZ

Hazırlanan bu çalışmada Osmanlı Devleti döneminde Harput'ta (1867 yılından itibaren Mamuratülaziz) ve devamında Cumhuriyet döneminde Elazığ'da eğitimin yapılması hakkında bilgi verilmektedir. Daha önce Elazığ ili eğitim tarihi hakkında yapılmış iki çalışma söz konusudur. İlki Necip Güngör Kısaparmak'ın Elazığ Millî Eğitim Müdürlüğü yaptığı dönemde hazırladığı “Millî Eğitim Cephesiyle Elazığ” adlı çalışmadır. 1967 yılında Elazığ Turan Matbaası'nda basılan bu kitap, ilk olması münasebetiyle oldukça önemlidir. Daha sonra hazırlanan çeşitli çalışmalara kaynaklık etmiştir. Ancak kitap, eğitim tarihinin ayrıntılarına yer vermeden, o dönemdeki Elazığ'da eğitim yatırımlarını ve kurumlarını tanıtmakla iktifa etmiştir. Bu alanda yapılmış ikinci çalışma ise 1998 yılında Elazığ Millî Eğitim Müdürlüğü'nce bir komisyon kurularak hazırlanmış “Elazığ Eğitim Öğretim Tarihi” adlı kitaptır ki Cumhuriyet'in 75.yıldönümü anısına armağan olarak yayınlanan bir el kitapçığıdır.

Mevcut çalışmamızda, öncelikle eğitim tarihimiz hakkında genel bir değerlendirme yapılmış ve Türk tarihinde, bilinen tarihten günümüze kadar eğitim anlayışımızın bir özeti yapılmış ve daha sonra da Harput ve Elazığ özelinde eğitim faaliyetleri ve eğitim kurumları 1930 öncesi ve bu tarihten 1960 tarihine kadar geçen süre incelenmiş, bu inceleme yapılırken okulların kuruluş yerleri, mekân değişiklikleri, yabancı okullarla münasebetleri gibi hususlarda ayrıca bir yorumlama ve değerlendirme yapılmıştır.

Yaptığım bu çalışmada bana rehberlik eden ve her zaman yardımlarını gördüğüm danışmanım Sayın Prof. Dr. Erdal AÇIKSES'e teşekkürlerimi sunarım.

KISALTMALAR

- a.e.** : aynı eser
a.g.e. : adı geçen eser
a.g.m. : adı geçen makale
a.g.i.a : adı geçen internet adresi
Bkz. : Bakınız
Blm. : Bölüm
Bsm. : Basım
C : Cilt
Çev. : Çeviren
Der. : Derleyen
haz. : (Yayına) Hazırlayan
İ.A. : İslam Ansiklopedisi
İst. : İstanbul
Ktp. : Kütüphane
KB : Kültür Bakanlığı Yayınları
M. : Millet Kütüphanesi
MEB : Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları
Yay. : Yayınları

GİRİŞ

Eğitim, insanın temel gereksinimlerinden biridir. İnsan içinde yaşadığı toplumda kendini gerçekleştirir, donüştürür ve birey olabilme yetilerini eğitimle sağlar. Eğitim, aynı zamanda toplumların gelişmişlik düzeylerini gösteren en önemli veridir. Yaşadığımız yüzyılda, bilgi toplumu kavramı işte bu gelişmişlik düzeyini göstermesi açısından önemlidir. Tarih içinde toplumlar incelendiğinde, medeniyetler kurmuş toplumların ve dünya medeniyetler tarihine önemli katkılar sağlayan toplumların hep eğitime verdikleri değer sebebiyle hak ettikleri yerleri aldıklarını görürüz. İnsan toplulukları, tarihi evreler içinde kültürel varlıklarının devamında eğitimle sağlamışlardır. Nesilden nesle aktarılan kültürel miras ancak eğitilmiş insanlar eliyle yapılabilmektedir.

Elbette ki dünya kültür ve medeniyet tarihine en önemli katkıları sağlayan Türk milleti tarih sahnesine çıktığı dönemden günümüze kadar; İşlamiyet öncesi, İşlamiyet'in kabulü, Tanzimat Devri ve Cumhuriyet'in kuruluşu gibi dönemlerin üzerinde durmak Türk eğitim sisteminin tarihi dönüm noktalarını tespit edebilme açısından önem taşımaktadır. Batılılaşma hareketlerinin yoğunlaştığı Tanzimat ve daha sonrada Cumhuriyet dönemlerinde, devletin ve toplumun tüm alanında yaşanan değişim ve dönüşüm eğitim alanında da yaşanmıştır. Eğitim alanında köklü değişimlerin yaşandığı ve bu değişim etkilerinin büyük şehirlerin yanı sıra taşradaki küçük yerleşim bölgelerinde de görüldüğü söylenebilir. Yenileşme hareketleri ile beraber, Devlet'in öncelikle belli merkezler çevresinde okullaşma faaliyeti başlattığı aynı doğrultuda yabancı devletlerin de benzer uygulamalar içinde olduğu görülmektedir. Bu merkezlerden biri de Harput'tur.

Harput tarihi ve kültürel birikimi bakımından çevresindeki hiçbir şehre nasip olmayacak bir mirasa sahiptir. Maddi öğelerden manevî öğelere kadar geniş bir kültür birikimi, şehrin üzerinde yükseldiği temel ayaklar olarak karşımıza çıkar. Eğitim kurumlarının çeşit ve tür olarak zengin olduğu coğrafyalardan biri olan Harput'ta, Devlet'in resmi eğitim kurumlarının yanı sıra yaygın eğitim kurumları da işlevlerini sürdürmüşlerdir.

Elazığ'ın, dolayısıyla Harput'un, tarihi süreç içerisinde çok önemli bir eğitim merkezi olduğunu biliyoruz. Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinden Cumhuriyetin ilanına kadarki sürece intikal eden geleneksel eğitim anlayışı, görmezden gelinemeyecek kadar

güçlü bir birikimle karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında Harput'taki eğitim hayatını farklı kılan bir özellik de, yabancı okulların varlığıdır. 19. yüzyıl boyunca varlık gösteren bu okulların, yani Almanya, Amerika, Fransa ve Danimarka gibi ülkelerin burada bulunuş nedenleri de, içerisinde bu şehrin anlatılmasını zorunlu kılmıştır. Maalesef, Türk Eğitim tarihi ile ilgili bölgesel nitelikli çalışmaların ülkemizde yaygın olarak yapıldığını söyleyemiyoruz. Elazığ'ın eğitim hayatı da, yüzyılların bu birikiminin ürünüdür. Özellikle Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren Türkiye sınırları içerisinde çok önemli hamleler ve değişimler kaydedilmiştir. Güçlü kültür ve eğitim birikimiyle Harput'un bir süreği olan Elazığ ili de bu bakımdan oldukça önem arz etmektedir. 1930-1960 tarihleri arasında hem Türkiye'nin hem de Elazığ'ın eğitim-öğretim faaliyetleri Cumhuriyet'in belki de en önemli atılımlarının yapıldığı dönemlere denk gelmektedir. İler ki süreçleri anlayabilmek için bu süreçteki faaliyetlerin değerlendirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu çalışmada tarihi açıdan önemli bir kavşakta olan bu şehrin eğitim hayatına kısa bir bakış ve yeni Türk cumhuriyetinin kuruluş yıllarıyla birlikte özellikle 1930 - 1960 yılları arasındaki eğitim faaliyetlerini ortaya çıkarma düşüncesi amaçlanmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.TÜRK EĞİTİM SİSTEMİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Toplumların içinde yer aldığı uygarlık dairesi ve bu uygarlığın dayandığı değerler sistemi, eğitimin kapsamını, eğitimle yetiştirilmek istenen insan tiplerini de belirlemektedir. Tarihte Türkler, genel olarak üç ayrı uygarlık dairesi içinde yaşamıştır. Bunlar, İslam Öncesi ya da Orta Asya-Uzak Doğu Uygarlık Dairesi, Orta Doğu Uygarlığı ya da İslami Dönem, Batı Uygarlığı Dönemi olmak üzere üç başlıkta ele alınabilir. Türk toplumlarında İslam öncesi dönemde güçlü, cesur, kahraman ya da kısaca alp tipi insan; İslami dönemde bunlarla birlikte alp-eren ya da gazi-derviş tipi insan yetiştirme temel amaç olmuştur. Bugün için yetiştirilmesi öngörülen insana kazandırılacak özellikler ve davranışlar ise eğitimle ilgili yasalarda tanımlanmıştır. Yetiştirilmek istenen bireylerin özetle, iyi insan, iyi vatandaş ve iyi üretici özelliklerine sahip olması beklenmektedir. Zaman içinde eğitimin amaçlarıyla birlikte eğitimle ilgili yapı ve içerik de sürekli değişmelere uğramıştır.

1.1. Türklerde İslamiyet Öncesi Dönemde Eğitim

İslamiyet öncesi dönemde Türklerin yaşam tarzları eğitim sisteminin de şekillenmesini sağlamıştır. Göçebe Türk toplumunun hayvancılığa dayalı yaşam şartları içerisinde yaz ve kış ayları için iki farklı mekânı kullanıyor olması coğrafi şartlara bağlı bir eğitimi de beraberinde getirmiştir. Hayvancılıkla uğraşan Türk toplumunun geleneksel yapısına bağlı olarak ortaya çıkan bu eğitim anlayışı örgün bir şekilde olmasa da yaygın eğitim yoluyla yüzlerce yıl aktarıla gelmiştir. Türkler Asya başta olmak üzere, Anadolu, Afrika ve Avrupa'da çeşitli devletler kurmuş bir millettir. İslamiyet öncesi döneme baktığımızda özellikle Asya'da Hun, Göktürk ve Uygur devletlerinin varlığını görmekteyiz.

İslamiyet'ten önceki Türk destanlarına baktığımızda, göçebe kültüre sahip bir yaşam tarzının var olduğunu ve bu yaşam tarzına bağlı olarak hayvancılık ve avcılıkla geçinen Türk insanının hem cesur bir savaşçı hem de hayvanları evcilleştirip onları ihtiyaçları doğrultusunda kullanabilen bir kişilik özelliği sergilediğini görmekteyiz. Bu durum, İslamiyet'ten önceki Türk insanı için "Alp" tipini ideal bir insan tipi olarak ön plana çıkarmaktadır. "Sürü, av, akın: Bu üç kelime hem göçebe toplumunu, hem de bu

toplumun ideal tipini karakterize eder. Bu tip bize bu üç hayati fonksiyonu yapan insanın idealize edilmiş bir şekli gibi gözüküyor.”¹ Bu tip sadece kahramanlık, yiğitlik, cesaret boyutlarıyla da yer almaz, aynı zamanda “Alp insan tipinin temel özelliklerinden biri, onun cesur olduğu kadar bilge bir kişi oluşudur.”²

Hunlar döneminde göçebe hayatın bir yaşam biçimi olarak var olması, bu düzenin gerektirdiği hayvancılık, savaş eğitimi, idarecilik gibi unsurların gelişmesine sebep olmuştur. Özellikle hayatta kalmanın temel unsuru olan savaş eğitimi Türklerin bu alandaki yetenekleri ile birleşince tarih sahnesinde önemli bir askeri güç olmasını sağlamıştır. Hunlar, göçebe halinde yaşayan Türk toplumları idi. M.Ö. 220'lerde kurulmuş olan Büyük Hun İmparatorluğu'ndan önce Türkler, birçok devletler kurmuşlardı. Bu yaşamın gerektirdiği bazı özellikler, eğitimle yeni yetişen çocuklara kazandırılmaya çalışılmıştır. Bunlar, güçlü, iyi bir savaşçı ve asker olma, ata binme, kılıç kullanma gibi özelliklerdir. Bunların yanında, madeni eşya yapımı, dokumacılık gibi el becerilerinin geliştirilmesine de önem verilmiştir. Hunlar, din olarak Şamanizm'e inanmışlardır. Şaman ve kam adı verilen şairler, toplumda aynı zamanda öğretmen rolüne de sahip olmuştur.

Göktürkler, gelişmiş bir alfabeye ve yazı diline sahip olup yazılı belgeleri günümüze kadar ulaşabilen Türk topluluklarıdır. Türk tarihinin ve Türk yazı dilinin en güzel örneklerinden biri Orhun Yazıtlarıdır. Köktürk yazısı ile yazılan bu anıtlar, dil ve anlatım yönünden bir şaheserdir. Bu yazı, milattan önceki yıllardan itibaren Türklerin geliştirdikleri bir yazı idi. Bu dildeki sanatlı anlatım, canlı imajlar, soyut kavramlar, eşanlamlılık, çok anlamlılık vb. özellikler, kullanılan dilin çok işlenmiş olduğunu göstermektedir. Köktürk yazısı ile ilk yazıtlar ise altıncı yüzyılda Kırgızlara ait yazılan Yenisey Yazıtlarıdır. Göktürk yazıtlarına göre toplumun temel değerleri, bilgi ve bilgeliğe önem verme, cesaret, kahramanlık, yönetme ve egemenlik arzusu gibi değerlerdir.

Göktürk metinlerinin içeriğine bakıldığında: “Daha sonra gelecek Türk hükümdarlarına ve sonsuza kadar Türk milletine bağımsız ve mutlu yaşama ile ilgili bir tarih dersi veriliyor. Milletın bunları öğrenip bilmesi isteniyor. Bu bilgilerin kalıcı olmaları için taş üzerine yazıldığı belirtiliyor. Böylece, Bilge Kağan'ın, Türk milletinin

¹ Mehmet Kaplan, *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar* 1, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s.12

² Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1993'e)*, Kültür Koleji Yayınları, İstanbul 1993, s.3

ilk siyasal eğitimcilerinden biri olarak değerlendirilmesi gerekir” düşüncesi ön plana çıkmaktadır³.

Okuryazarlığın sadece devletin üst düzey yöneticileri arasında olduğunu düşünmek yanlıştır. Kazılarda bulunan bazı ev eşyalarında yer alan yazılar, günlük hayatta yazının kullanımda olduğunun da göstergesidir. “Göktürklerin yazısının oluşu ve belgeler “okul”a benzer bir sistemin varlığını gösteriyor. Orhun anıtları da bir çeşit “tarih dersi”, ya da “tarih bilinci”nin varlığının kanıtı”dır⁴.

Göktürkler, beşinci yüzyıldan itibaren Budizm’e girmeye başlamışlardır. Türklerin atlı göçebe kültüre sahip olmaları nedeniyle eğitim, kültürel unsurlarla yeni nesillere aktararak gelişmek zorunda kalmıştır. Yerleşik hayata geçişle birlikte Maniheizt ve Budist inancın kabul edilmesi ve beraberinde dinî kurumların oluşması, tapınakların aynı zamanda bir eğitim merkezi haline gelmesine sebep olmuştur. Aprın Çur Tigin, Kiki, Çuçu gibi şairlerin yetişmesi yine bu döneme ait özelliklerdir. Uygurların 14 harfli Soğd alfabesini kullanmış olmaları ve baskı tekniğine sahip olmaları bu dönemde yazma eserlerin çoğalmasını sağlamıştır. Dinî öğretilerin yer aldığı kitapların yaygınlaşması beraberinde kültür düzeyinin de artmasını sağlamış ve eğitimin dinî kurumlar çevresinde gelişmesini sağlamıştır. Tarihî buluntu ve metinler, İslâmiyet’ten önce Köktürklerden itibaren Orta Asya Türk toplumları arasında Hıristiyanlığın da saraylarda ve şehirlerde yayıldığını göstermektedir.

Göçebe kültürden yerleşik kültüre geçiş Uygurlarla başlamıştır Türk kültür tarihinde önemli yere sahip olan Uygurlar eğitim alanında da şüphesiz ki İslam Öncesi Türk tarihinde en ileri düzeydeydiler Uygurlar, Uygur Alfabesi olarak bilinen bir alfabeye ve yazı diline sahiptirler. Okur-yazarlık ve bilgi düzeyleri, Göktürlere göre daha ileri düzeydedir. Uygurlar, çeşitli yazılı eserler bırakmış olup yerleşik hayata geçen ve şehirde yaşamaya başlayan Türk topluluklarıdır. Eski inançlarını bırakarak daha sonra din olarak Maniheizm’i benimsemişlerdir. Uygurlarda da bilgi ve bilgelik önemli değerlerdir. Bugün de Uygur Türkleri, Orta Asya’da ve Çin’de yaşayan Türk topluluklarıdır. İslâmiyet öncesi dönemde Orta Asya Türk toplumları arasında yaygın bir bilim, sanat ve kültür faaliyetinin olduğu, örgün ve yaygın eğitimin olduğu söylenebilir.

³ Yahya Akyüz, a.g.e., s.11

⁴ Tuğba Fidan, “Türk Eğitimine Tarihsel Bir Bakış 1”, *Odtülüler Bülteni*, S.167, Ekim 2007, s. 15

1.2. Türklerde İslamiyet Sonrası Dönemde Eğitim

Türklerin İslamiyet’i kabul etme süreçleri uzun bir zaman dilimini kapsasa da resmi olarak X. yüzyılın ikinci yarısında Karahanlılar Devleti dönemine rastlar. İslamiyet’in diğer inanç sistemlerinde olduğu gibi bireyin yaratıcı ile olan ilişkilerinin yanı sıra aynı zamanda tüm sosyal hayatı düzenleyen bir yapıya sahip olması, eğitim ve öğretimde de bir takım değişimlerin gerçekleşmesine vesile olmuştur. Uygur Devleti döneminde yerleşik hayata geçmeye başlayan Türklerin eğitim anlayışında görülen değişimler İslamiyet ile birlikte ivme kazanmış, önemli adımlar atılmıştır. İslamiyet’in “cihad” anlayışı ile savaşçı ruhlarına yön çizen Türkler yine “Alp” kavramına yasladıkları dinî değerler doğrultusunda “Alperen” kavramını ortaya çıkararak mücadelelerini sürdürmüşlerdir. “Türk toplumlarının yeni dinle ve yeni değerlerle teması, “gazi” ve “veli” insan tiplerini ortaya çıkarmıştır. Eski savaşçı, cihangir, alp tipinin özellikleri bu yeni tiplerin özellikleri ile kaynaşmıştır.”⁵ Veli tipinin kendi iç dünyasındaki nefsiyle olan mücadelesi karşısında, gazi tipi Müslüman olmayan toplumlarla savaşarak mücadele etmiştir. Bu mücadelenin iki boyutlu olması, fethedilen topraklarda yaşayan insanların Müslümanlaşma sürecini hızlandırmış ve kısa sürede hızlı bir şekilde yayılmasına sebep olmuştur. Karahanlılar döneminde Kaşgar, Balasagun, Buhara, Taşkent gibi şehirler önemli bilim merkezleri haline gelmişlerdir.

İslamî Dönem Türk Edebiyatı’nın ilk ürünlerine baktığımızda, Kutadgu Bilig, Atabetü’l-Hakayık, Divan-ı Hikmet gibi eserlerde dinî, ahlakî konuların ön plana çıkarıldığını görmekteyiz. Mutlu, bilge insan olmanın gerekleri kimi zaman sembolik anlatımlarla kimi zaman ise doğrudan öğretilerin anlatılmasıyla halka aktarılmaya çalışılmıştır. Böylece Müslüman olan Türk boylarının inançlarının pekişmesi ve yerleşmesi amacı güdüldüğü gibi aynı zamanda o dönemde Şiîlere karşı Sünnî anlayışın korunması düşüncesi gelişmiştir. Divanü’l-Lügati’t-Türk, Dede Korkut gibi eserler ile de Türk geleneği sözlü ve yazılı özellikleriyle birlikte korunup sürdürülmeye çalışılmıştır.

Orta Asya Türk toplulukları arasında ve daha sonra Anadolu’da ilk defa düzenli eğitim kurumları İslamiyet’ten sonraki dönemde oluşmaya başlamıştır. İslam dininin okuma, bilgi, bilim ve bilim adamını öven ilkeleri, Türklerin bunlara değer vermesini sağlamıştır. Orta Asya’da Karahanlılar döneminden itibaren bir bilim ve kültür hayatı gelişmeye başlamıştır. Bugün Özbekistan’da yer alan Semerkant, Buhara, Taşkent gibi

⁵ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1993’e)*, Kültür Koleji Yayınları, İstanbul 1993, s.17

kentler, birer kültür merkezi haline gelmiş, çok sayıda medrese açılmıştır. Karahanlılar döneminde Bugünkü Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan gibi ülke topraklarında Farabi, Biruni, İbn-i Sina, Yusuf Has Hacip, Kaşgarlı Mahmut, Edip Ahmet, Ahmet Yesevi gibi eğitim tarihi yönünden de önem taşıyan bazı bilim insanları yetişmiştir. Türklerin, çok dinli Orta Asya kültür hayatından İslâm'a geçiş döneminde ortaya çıkmış üç önemli eser, Kutadgu Bilig, Atabetü'l-Hakâyık ve Dîvân-ı Lûgati't-Türk'tür.

1.2.1. Selçuklu Devleti Döneminde Eğitim

Malazgirt Savaşından önce Anadolu'ya defalarca girip çıkan Türkler, bu savaştan sonra büyük gruplar halinde Anadolu'ya yerleşmeye başlamışlardır. Gerek Selçuklular, gerekse Beylikler ve İlhanlılar zamanında Anadolu'da Selçuklu geleneğinde birçok medrese kurulmuştur. Selçuklu döneminde medreseler, yatılı ve burslu idi. Medreselere bağlı vakıflar, öğrencilerin bütün ihtiyaçlarını karşılamakta idi. Selçuklu devlet sultanları, sanatkâr ve bilginlere, eğitim ve öğretime önem vermişlerdir. Örgün bir eğitim kurumu olarak medrese sistemi, Selçuklular döneminde gelişerek Osmanlılarda da yaygınlaşmaya devam etmiştir.

Selçuklularda ilk medreseler, 1040 yılında Nişabur'da (Horasan) Tuğrul Bey tarafından yaptırılmıştır. Sultan Alpaslan döneminde padişahın katkılarıyla Nizamül'mülk tarafından Bağdat'ta meşhur Nizamiye Medreseleri açılmıştır. Bu medreselerde dini ve edebi derslerin yanı sıra felsefe ve pozitif bilimlerle ilgili dersler de yer almıştır. Bu medreseler, devletin çeşitli kademelerine eleman yetiştirmiştir. Medreseler dışında bu dönemde ilköğretim düzeyinde eğitimin verildiği küttap adı verilen kurumlar açılmıştır. Buralarda temel okuma-yazma, aritmetik bilgileri yanında dini eğitim verilmekteydi. Ayrıca camiler, mescitler, saraylar, kitapçı dükkânları, ulema evleri, kütüphaneler, birer yaygın eğitim kurumu olarak iş görmüştür.

Selçuklular döneminde Türk eğitim tarihi yönünden önemli bir kurum, bir esnaf örgütü olup esnaf ve sanatkârlara dönük eğitim veren Ahilik örgütüdür. Bu dönemde ticarî hayat, kendi içyapısında bir eğitim anlayışını da beraberinde getirmektedir. Ahilik teşkilatı da loncalar kanalıyla ticaret hayatını düzenleyen bir eğitim kurumu olarak o dönemde işlerlik kazanmaya başlamıştır. Kendi iç denetim mekanizmasını çalıştıran bu kurum, ticaret hayatı içerisinde düzeni sağlamanın yanı sıra sosyal hayatın düzenlenmesi açısından da işlevsel bir teşkilat olarak faaliyetini devam ettirmiştir. "Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda da önemli rol oynayan ahilerin kurdukları ahi

birlikleri; Müslüman-Türk toplumunun ekonomik, sosyal ve kültürel hayatını tanzim eden kurumlardan biri olarak yüzyıllarca varlığını devam ettirmiştir.”⁶ Ahi birliklerinin amaçları arasında “Zengin ile fakir, üretici ile tüketici, emek ile sermaye, millet ile devlet, kısaca toplumun bütün fert ve kurumları arasında iyi münasebetler kurarak herkesin huzur içinde yaşamasını sağlamak” yer almaktadır⁷. Tüm bunları yaparken kendi iç kuralları olan ve birliğe katılmak isteyenlerin bu iç kurallar çerçevesinde belli bir eğitim sürecinden geçerek ahi olabilmeleri, toplum içerisinde özellikle ticari hayatta bir eğitimin söz konusu olduğunu göstermektedir.

Ahilik, bir lonca sistemi olup küçük esnaf, usta, kalfa ve çıraklara meslek öncesi ve meslek içinde eğitim veren bir sistemdir. Öğretimde görevli olanlara muallim, pir ve ahi gibi adlar verilmiştir. Ahilik, mesleki ve dini nitelikte bir örgüttür. Ahilik, dini, sosyal, siyasi, askeri, kültürel, eğitsel işlevleri olan, kendi üyeleri arasında olduğu kadar toplumda da yardımlaşma ve dayanışmayı sağlamaya çalışan bir tür sivil toplum örgütü olarak da nitelendirilebilir.

Eğitim tarihi açısından yaklaşıldığında Ahilikte eğitimin temel amacı, iyi/olgun insan yetiştirmektir. Eğitim, mesleki, ahlaki ve askeri niteliktedir. Mesleki eğitim işyerlerinde, ahlaki eğitim zaviyelerde, askeri eğitim de askerlik kurumu içinde gerçekleştirilmekteydi. Ahilik, bunların ötesinde bir yaşama biçimi olarak Cumhuriyet dönemine kadar etkisini sürdürmüştür. Selçuklular döneminde Türk eğitim tarihi yönünden önemli isimler arasında Yunus Emre, Hacı Bektaş-ı Veli, Mevlana Celalettin Rumi, Nasrettin Hoca gibi isimler sayılabilir.

1.2.2. Osmanlı Devleti Döneminde Eğitim ve Eğitim Kurumları

Osmanlılarda eğitim, genelde devletin himaye ve denetiminde olmuştur. Osmanlı devletinde otoriteyi temsil edenlerden biri, ulema/ilmiye sınıfı idi. Bu sınıf, eğitimin yürütülmesini de üstlenmişti. Osmanlılarda eğitim söz konusu olduğunda ilk akla gelen kurum, Selçuklulardan devralınan medreselerdir. Medrese eğitimi, her ne kadar doğa bilimlerinin ağırlıklı olarak yer aldığı dönemler olmuşsa da İslam ekseninde gelişmiştir. Bunun yanında tekkeler, bir yaygın eğitim kurumu olarak eğitimi tabana yaygınlaştırma işlevi üstlenmiştir. Bu bağlamda tekkenin yetiştirdiği insan, âlim değil, fakat arif/irfan sahibi insan olarak nitelendirilmiştir.

⁶ Yusuf Ekinci, *Ahilik*, Ankara 1989, s.3

⁷ Yusuf Ekinci, a.g.e., s.29

1.2.2.1. Medreseler

Medreseler, vakıf sistemi içinde, mali yönden özerk bir kuruluş olup hizmetini devlet denetiminde yüzyıllar boyu sürdürmüştür. Osmanlılarda devlet ve zenginlerin cami yanında medrese yaptırmaları bir gelenek olduğundan medreseler en ücra yerlere kadar yayılmıştır. Medreseler, parasız ve yatılı olması, mezunlarına istihdam imkânı sağlaması yönüyle tercih ediliyordu. Osmanlı döneminde ilk medrese, 1330'da İznik'te Orhan Bey tarafından yaptırılmıştır. Daha sonra Bursa'nın alınmasıyla burada da çok sayıda medrese inşa edilmiştir. Özellikle ilk dönem Osmanlı Padişahları, bilim ve bilim insanlarına çok önem vermiştir. Fatih döneminde İstanbul'da açılan Fatih Medresesi ile Kanuni döneminde açılan Süleymaniye Medresesi meşhurdur. Osmanlılar döneminde açılan medreseler, kendi içinde çeşitli düzeylerde eğitim vermekteydi. Buralarda ağırlıklı olarak dini eğitim verilmekte olup devletin ihtiyaç duyduğu alanlarda (*müderris, kadı, din görevlisi, devlet memuru*) insan gücü de bu kaynaktan yetişmiştir.

Onaltıncı yüzyıldan itibaren toplumun çeşitli kesimlerinde gözlenen yozlaşma, medreselerde de hissedilmeye ve yüzyılın sonlarından itibaren medreseler eski önemini kaybetmeye başlamıştır. Öğrenci ve müderrislerin disiplini kaybolmuş, akli ve pozitif bilimler programlardan çıkarılmıştır. Kimi devlet adamı ve ulemanın çocuklarına daha çocuk yaşında birtakım unvanlar verilmeye başlanmış, bu durum beşik uleması olarak nitelendirilen bir sıfatın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Medreselerde ehliyet ve liyakat göz ardı edilerek rüşvet ve kayırmacılık egemen olmaya başlamıştır. Vakıf sisteminde de bir yozlaşma gündeme gelmiş, vakıflar, çıkar aracı haline gelmeye başlamıştır. Bu dönemde yaşanan bir başka durum da medrese ve tekke arasındaki çatışmalardır. Medreselerin tutuculuğuna karşılık tekke mensupları daha geniş düşünebiliyordu. Oysa bu dönemde Batı'da tam tersi bir durum gerçekleşerek kilisenin doğmalarından uzak, akla ve deneye dayanan bilimler gelişmeye başlamıştır.

1.2.2.2. Sıbyan Okulları

Medrese sistemi dışında Osmanlılarda darü'talim (*öğretim evi*), mektephane, mektep, darü'l ilim (*ilim evi*), muallimhane, taş mektep gibi adlar verilen ilköğretim kurumları vardı. Bunlar, genel olarak mahalle mektebi veya yaygın olarak da sıbyan mektebi olarak tanımlanır. Bu okullar, padişahlar, valide sultanlar, devlet adamları, zenginler ve vakıflar tarafından yaptırılmakta idi. Bunlar, genelde caminin yanında yer alıp giderleri hayır sahipleri, vakıflar ve halk tarafından karşılanmaktaydı.

Buralarda ağırlıklı olarak dini eğitim verilmekteydi. Bu okullar, zorunlu olmayıp 5-6 yaşlarındaki çocukların 3-4 yıl süreyle devam ettikleri yerlerdi. Okula başlama, özellikle Osmanlılarda "âmin alayı" denilen törenle olurdu. Bu törenlere çocuklar ve öğretmenler de katılır, ilahiler okunurdu. Okul, genelde tek dersane şeklinde olur ve burada farklı seviye ve yaşlarda çocuklar bulunabilirdi Okulların muallimleri, mahalle halkının saygı duyduğu, danıştığı, ölüm, evlenme, doğum törenlerinde de görev yapan birer din görevlisi durumunda olup mahalle halkı üzerinde oldukça etkili idiler. Bu dönemde halk arasında kâğıt ve kitaba karşı derin bir saygı vardı. Mektep, adam (*insan*) olunan yer olarak görülüyordu. Kaynaklara göre 1860'lı yıllara gelindiğinde Osmanlı Devleti sınırları içinde 12.000 dolayında sıbyan mektebi bulunmaktaydı..

1.2.2.3. Enderun Mektebi

Enderun, Osmanlı Devletinde, aydın ve devlet memuru yetiştirmeye dönük bir öğretim kurumudur. Enderun, öğrencilerini daha çok Müslüman olmayan tebaadan devşirme yoluyla alan ve onları görev alacakları devlet bürokrasisindeki rollere hazırlayan bir saray okulu idi. Devşirme sistemi, ülkedeki Hıristiyan çocuklarının toplanarak Yeniçeri Ocağı ve saray hizmetlerinde kullanılmak üzere eğitilmesine dayalı bir sistemdir.

Enderun'un kurucusu Fatih Sultan Mehmet olup bu okul, oda adı verilen yedi bölüm ya da kademedен oluşmaktaydı. Her oda, saraydaki çeşitli hizmetlere bakmaktaydı. Programlarında dini ve edebiyatla ilgili dersler yanında beden eğitimi, tarih ve matematikle ilgili dersler yer almaktaydı. Enderun'dan, çok sayıda devlet adamı yanında mimar, şair, ressam, tarihçi, yetişmiştir. Bu okul, 1922'ye kadar varlığını sürdürmüştür.

Yukarıdaki eğitim kurumlarının yanında Osmanlı Devleti döneminde askeri ve sivil alanlarda insan gücü yetiştiren tophane, tüfekhane, mehterhane gibi birimler yanında devlet memuru yetiştiren kurumlar da vardı.

Osmanlıların ilk döneminde eğitim tarihi yönünden önemli isimler arasında Amasyalı Hüseyin Oğlu Ali, Tarik'ül Edeb (*Terbiye Yolu*), Kınalızade Ali, Ahlak-ı Alai (*Yüksek Ahlak*) eserleriyle, bunların dışında Yazıcıoğlu Mehmet, Hacı Bayram Veli, Kâtip Çelebi, Koçi Bey, Erzurumlu İbrahim Hakkı önemli isimler arasında yer almaktadır.

1.2.2.4. Askerî Okullar

Yenileşme dönemi olarak bilinen 1773'ten Tanzimat Fermanının yayınlandığı 1839'a kadar geçen dönemde Osmanlı Devleti, batılı ülkeler karşısında üst üste aldığı yenilgiler sonucu başta askerlik kurumu olmak üzere çeşitli alanlarda bir takım yenilikler yapma gereğini hissetmiştir. Eğitimde yenileşme hareketleri de bazı askeri okulların açılmasıyla başlamıştır

1.2.2.5. Yabancı ve Azınlık Okulları

Tanzimat Fermanında eğitimle ilgili herhangi bir madde bulunmamasına karşılık Islahat Fermanında (1856) eğitim konusu tek bir maddeyle ele alınmıştır. Islahat Fermanının bu yönden hedefi, gayri Müslim azınlıklara kendi eğitim kurumlarını açma, Müslüman okullara girme hakkı ve eğitimde bağımsızlık gibi birtakım yeni imtiyazlar sağlamak olduğu anlaşılmaktadır. Bu dönemde yabancılara ve azınlıklara ait okullar üzerinde Tanzimatçıların herhangi bir düzenlemesi olmamış, bunların sayısında önemli bir artış olmuştur. Eğitim tarihçisi Yahya Akyüz'ün belirttiğine göre, Osmanlı Devleti içinde 20. yüzyılın başlarında Rum, Ermeni ve Musevilere ait 2596 ilkokul ve 4.000 öğretmen; Almanya, Avusturya, Fransa, İngiltere ve Amerika Devletlerine ait 215 ilkokul ve 800 öğretmen vardı. Azınlık ve yabancı devletlere ait 80 orta dereceli okul, bunlarda görevli yaklaşık 1600 öğretmen bulunmakta idi.

1.2.2.6. Rüştîye Okulları

Bu okullar, önce ortaöğretim kademesinde ortaya çıkmış, askerî okullara öğrenci hazırlamak için sıbyan okullarının üstünde bir ara öğretim kademesi kurulmak istenmiştir. II. Mahmut bu okullara rüştîye denilmesini istemişti. Çocuklar, 14–15 yaşına kadar bu okullarında kalacaklar, ondan sonra yüksek askerî okullara ve memuriyetlere girebileceklerdi. Tasarıya göre bu okullarındaki öğrenciler vakıflardan aylık alacaklardı. Bunun için 1838'de "**Mekâtib-i Rüştîye Nezareti**" (*Rüştîye Okulları Bakanlığı*) adlı bir idarî birim de kurulmuştur. Ancak çeşitli nedenlerle bu okulların açılmaları 1847 yılına kadar gerçekleşmemiştir. Daha sonra bu okullar, 1913 yılında ilkokulların içinde erimiştir. Ayrıca II. Mahmut (1808-1839) tarafından ilk defa bir fermanla herkes için ilköğretim zorunluluğu da getirilmiştir. Avrupa'ya öğrenim için öğrencilerin gönderilmesi de ilk defa Sultan II. Mahmut zamanında başlamıştır. İlk olarak 1830 yılında masrafları devlet tarafından karşılanmak üzere dört öğrenci

Fransa'ya gönderilmiştir. Tanzimat Fermanı'nın ilanına kadar tamamı askeri mekteplerden ve mühendishanelerden seçilen otuz altı kişi, Londra, Paris, ve Viyana gibi büyük şehirlere eğitim için gönderilmiştir. Tanzimat Fermanı'nda eğitimden hiç söz edilmemesine karşılık **Tanzimat sonrası dönem**'de yeni okullar açılmaya devam edilmiştir. Bu dönemde ilk defa doğrudan öğretmen yetiştirmek üzere öğretmen okulları (*16 Mart 1848*) açılmaya başlanmıştır. Doğrudan kızlar için orta dereceli okulların açılması da yine bu dönemde gerçekleşmiştir. Ondokuzuncu yüzyıla kadar Osmanlı'da mektep ve medreseler, şeyhülislamlık makamına bağlıydı. Tanzimatçılar eğitimi geleneksel yapısından çıkarmayı laik bir yapıya kavuşturmayı hedeflemişlerdir. Fransız kamu yönetimi anlayışı ve modeli örnek alınarak kamu yönetiminde ve eğitim sisteminde yeniden yapılanma gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bu model, o günden bu güne merkezî bir yönetim anlayışına dayanmaktadır. 1838'den sonra eğitimle ilgili işler için birbirini takiben bazı birimler kurulmuştur.

1.2.2.7. İdadiler

Başlangıçta askeri okullara öğrenci hazırlayan bir okul türü olarak düşünülmüştür. Sonra bazı sıbyan okulları idadiye dönüştürülmüştür. İdadi, genel üst bir okula öğrenci hazırlayan okul demektir. Harp okullarına ve Askerî Tıbbiye'ye girmek isteyen 11-14 yaş arasındaki gençlerin eksikliklerini tamamlayan kurumlar olarak ortaya çıkmıştır. Yaş bakımından olduğu gibi, program bakımından da orta öğretimin birinci basamağı düzeyinde idiler. 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'ne göre, Müslüman olan ve olmayan Osmanlı vatandaşlarını birbirlerine kaynaştırmak ve ortak bir kültür içinde yetiştirmek düşüncesiyle Sancak merkezlerinde rüştiye çıkışlı öğrencileri Sultanilere hazırlamak için üç yıllık idadiler kurulacaktı.

İdadilerin ülke çapında yaygınlaşmaları II. Abdülhamit döneminde olmuştur. 1881 yılından itibaren il merkezlerinden yedi yıllık, ilçe merkezlerinde de beş yıllık idadiler açılmaya başlanmıştır. Aslında yedi yıllık ve beş yıllık idadilerin ilk üç sınıfları rüştiye sınıfları idi. Bu nedenle bunlar, iki ve dört yıllık idadilerdi. Bu okullar arasındaki bir diğer farklılık, ilçe idadilerinin gündüzlü, illerdeki yedi yıllık idadilerin de yatılı olmaları idi. Cumhuriyet döneminde bu okulların bir kısmı ortaokula dönüştüler. Yüksek okullara öğrenci hazırlayan yedi yıllık idadiler de önce "sultani"ye, daha sonra da "lise"ye çevrilerek tarihe karıştılar.

1.2.2.8. Sultaniler

Osmanlı Devletinin son dönemlerinde açılan bir başka okul türü de sultanilerdir. Lise düzeyinde eğitim vermesi düşünülen sultanilerin il merkezlerinde açılması öngörülmüştür XIX. yüzyılın ikinci yarısı, ilköğretimle yüksek öğretim arasında bir eğitim kademesi kurma çalışmalarlarıyla doludur. Eğitim Bakanlığı, bir yandan ilk ve yüksek öğretim kademeleri arasında bir köprü kurmaya çalışırken; Müslüman ve Hıristiyan bütün Osmanlı yurttaşlarına ortaöğretim düzeyinde ortak bir kültür ve eğitim vermek istiyordu. Bütün Osmanlı yurttaşlarına açık olacak bu okullar, rüştüye çıkışlıları alacaktı.

1.2.2.9. Osmanlı Darülfünunu

İstanbul Darülfünunu, medreseden ayrı, Avrupa'nın üniversitelerini örnek alarak kurulmuştur. Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'ne göre (1869) darülfünun, hikmet ve edebiyat, hukuk, doğa bilimleri ve matematik bölümlerinden oluşmaktaydı. 1863'te fizik, kimya, astronomi, coğrafya, jeoloji gibi konularda başlatılan halka dönük bazı konferanslarla İstanbul Darülfünunu'nun (*üniversite*) temeli fiilen atılmış oldu. Darülfünun, 1870'de kendi binasında törenle açıldı. Bu okul, çeşitli nedenlerle kapatılmış ve yeniden açılmıştır. Tanzimat döneminde eğitimin gelişmesinde başta bazı devlet adamları olmak üzere Ziya Paşa, Namık Kemal, Ebuzziya Tevfik, Ali Süavi, Selim Sabit gibi şair ve yazarların etkisi olmuştur. Bu dönemde eğitim, batılılaşmanın bir aracı olarak görülmeye başlanmıştır. Ancak, siyaset, aydınlar ve halk arasında mektep-medrese çatışması da bu dönemde başlamıştır.

Mutlakıyet ve Meşrutıyet dönemlerini içine alan 1878-1918 yılları arasında eğitimdeki gelişmeler devam etmiştir. İlk ve ortaöğretimdeki gelişmeler yanında Mutlakıyet Döneminde yüksek öğretim alanında Baytar Okulu, Ziraat Okulları ve bazı mühendislik okullarıyla, güzel sanatlar, mimarlık, ticaret alanlarında bazı okullar açılmıştır. Meşrutıyet Döneminde (1908-1918) özellikle öğretmen yetiştirme konusu üzerinde durulmuş, ilk defa öğretmen örgütleri kurulmuş (*encümen-i muallimin*), eğitimde bazı nicel artışlar sağlanmış, eğitim programları güncelleştirilmiştir. 1913'te Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-i Muvakkati (*Geçici İlköğretim Kanunu*) çıkarılmıştır. Bu dönemde açılan okullar arasında demiryolu, polis, maliye, belediye, vakıflar, sıhhiye alanlarında memur yetiştirmeye dönük okullarla tiyatro (*darülbedayi*) ve konservatuar

(*darüelhan*) okulları sayılabilir. Bu dönemde eğitim ve öğretmen konularıyla ilgili 10 dolayında dergi yayımlanmıştır

1.2.2.10. Osmanlı Devletinde Eğitim Bakanlığının Kurulması

Toplumların tarihinde zorunlu eğitimin gündeme gelmesi, bugünkü eğitim ve okul sistemlerinin gelişmesi, bunlara ilişkin yapısal ve yasal düzenlemelerin gerçekleşmesi, mili devletlerin kurulmasıyla birlikte gündeme gelmiştir. Dolayısıyla milli devletin oluşmasıyla milli eğitim sistemlerinin gelişmesi, eşzamanlılık gösterir. Osmanlı Devleti'nde de eğitimde yenileşme hareketleri, açılan bazı askeri okullarla gündeme gelmiş, eğitim işlerini yürütmek üzere ayrı bir bakanlığın kurulması ve bir takım yasal düzenlemelerin yapılması da bu döneme rastlamıştır.

Osmanlı Devletinde 1857'de kurulan **Maarif-i Umumiye Nezareti** (*Genel Eğitim Bakanlığı*) ile ilk defa sadece eğitimle ilgili olmak üzere bir bakanlık kurulmuş oldu. İlk Maarif Nazırı (*Eğitim Bakanı*) Abdurrahman Sami Paşa, ilk müsteşar da Hayrullah Efendi'dir. 1861'de ise Bakanlığın görevlerine ilişkin bir layiha yayımlanmıştır. Bunu takiben 1869'da **Maarif-i Umumiye Nizamnamesi** (*Genel Eğitim Tüzüğü*) yayımlanmıştır. Eğitim sistemi de bu nizamnameye göre yeni baştan düzenlenmiştir.

Maarif-i Umumiye Nizamnamesiyle merkez örgütünde Maarif Nazırının başkanlığında, ilmî ve idarî iki daireden oluşan bir Meclis-i Kebir-i Maarif (*Büyük Eğitim Meclisi*) ve il düzeyinde bu meclisin şubesi ve icra organı olarak maarif müdürünün başkanlığında Maarif Meclisi kurulmuştur.

1879'da Bakanlık merkez teşkilatı, öğretim basamaklarına göre daireler halinde düzenlenmiş ve bu durum Cumhuriyet döneminde de geçerli kalmıştır. Buna göre bakanlık şu birimlere göre örgütlenmiştir.

1.3. Cumhuriyetten Sonra Türkiye Milli Eğitim Sistemi

Bugünkü örgüt yapısına benzer biçimde Milli Eğitim Bakanlığı, Maarif Vekâleti adı altında 1920'de kurulmuştur. Bakanlık tarafından hazırlanan ilk eğitim programı, TBMM'ne sunulmuştur. Burada eğitimle ilgili bazı tasarımlardan söz edilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı'nın isteğiyle 1921 yılında Ankara'da Birinci Maarif Kongresi toplanmıştır. 1923'te Birinci Heyet-i İlmiye, 1924'te İkinci Heyet-i İlmiye, 1925'te de Üçüncü Heyet-i İlmiye toplantıları yapılmıştır. Bu toplantılarda eğitimle ilgili bazı

kararlar alınmış ve uygulamaya konulmuştur. Yukarıda sözü edilen heyet-i ilmiye toplantılarının dışında ilki 1939 yılında olmak üzere bu güne kadar 17 milli eğitim şurası toplanmıştır.

Milli Mücadelenin başarıyla sonuçlanmasından sonra Atatürk, ülkede eğitim alanında köklü inkılâp hareketlerine girişmiştir. Temel amaç, milli bir eğitim sistemi kurmaktır. Bu amaçla henüz milli mücadelenin devam ettiği yıllarda 1921'de Ankara'da Maarif Kongresi toplanmıştır. Atatürk kongrenin açılışında, önceki eğitim sistemini eleştirerek, ülkenin geri kalmasında oynadığı role dikkatleri çektikten sonra, yeni eğitim politikaları ile ilgili görüşlerini belirtmiştir.

1.3.1. İlk ve Ortaöğretimdeki Gelişmeler

Cumhuriyet sonrası dönemde ilk, orta ve yükseköğretimde önemli sayısal gelişmeler sağlanmıştır. Milli Mücadele hareketinin başarıyla sonuçlanmasından sonra Türk toplumunu çağdaş medeniyet seviyesine ulaştırmayı isteyen Atatürk, bu amacını gerçekleştirmek için ülkede köklü inkılâp hareketlerine girişmiştir. Milli Mücadelenin kazanılmasında etkili olan milli birlik ve milli şuur, yeni milli devletin eğitim politikasının da esasını oluşturmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarında eğitimle ilgili üzerinde en çok durulan konulardan biri ilköğretim olmuştur. İlköğretim yaygınlaştırılarak parasız ve zorunlu hale getirilmiştir. İlköğretimin amacı, çocukları milli hayata hazırlamak olarak belirlenmiştir. Cumhuriyet döneminden önce rüştiye, idadi ve sultani gibi okullarda yapılan ortaöğretim, bu dönemde üçer yıllık ortaokul ve lise olarak iki devreye ayrılmıştır. Bu dönemde ortaöğretim, mesleki bilgilerin de verilmesi gereken yerler olarak görülmüştür. Bu doğrultuda hazırlanan yeni programlarda bazı mesleki bilgilere de yer verilmiştir. Bu dönemde mesleki ve teknik eğitime de önem verilmiştir.

1.3.2. Yükseköğretimdeki Gelişmeler

Cumhuriyetten sonra Tanzimat döneminde açılan Darülfünun'da reform yapılmasına karar verilmiştir. Bu amaçla İsviçre'nin Cenevre Üniversitesi pedagoji profesörlerinden Albert Malche Türkiye'ye davet edilerek, Darül Fünun'a ilişkin bir rapor hazırlaması istenmiştir. 1932 yılı başlarında Türkiye'ye gelen Malche raporunu 1 Haziran 1932'de Türk Hükümetine sundu. Raporda, özetle Darül Fünun'un bilimsel yetersizliği ifade edilerek, bu durumun ortadan kaldırılması için araştırmaya ve yabancı

dil derslerine ağırlık verilmesi önerildi. Ayrıca Milli Eğitim Bakanlığı, bu konuda Darülfünun Divanı, fakülte meclisleri ve fakülte reislerinden de reform tasarıları istemiştir. Toplanan raporlar değerlendirilerek Milli Eğitim Bakanlığınca hazırlanan bir rapor, Bakanlar Kuruluna sunulmuştur. Bakanlar Kurulu konuyu Meclise götürmüş; Darülfünun ortadan kaldırılarak yerine bugünkü İstanbul Üniversitesi'nin kuruluşu, 31 Mayıs 1933 tarih ve 2252 sayılı kanun ile gerçekleştirilmiştir.

Darü'l Fünun'da görev yapan bazı öğretim üyeleri işten çıkartılırken, bazıları görevine devam ettirilmiştir. Bütün bu çalışmalar sürerken, 1933'te iktidara gelen Adolf Hitler'in zulmünden kaçan yüzlerce Alman bilim adamından bir kısmı Türkiye'ye davet edilmiştir. Türkiye'ye gelen profesörlerin büyük bir kısmı İstanbul Üniversitesi'nin Tıp, Fen, Edebiyat ve İktisat fakültelerinde istihdam edilmiştir. Bunun yanında bunların bir kısmı da Ankara'da Hukuk Fakültesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi ile Ankara Devlet Konservatuvarı, Hıfzısıhha Enstitüsü, Yüksek Ziraat Enstitüsü, Numune Hastanesi gibi kurumlarda görev yapmıştır. Batı modelinde düşünülen üniversite, Edebiyat, Fen, Tıp ve Hukuk Fakülteleri olarak yeniden teşkilatlandırılmıştır. Tevhid-i Tedrisat Kanunu gereği açılan **"İlahiyat Fakültesi"** de İslam Tetkikleri Enstitüsü olarak düzenlenmiştir.

Türk dilinin ve tarihinin bilimsel metotlarla araştırılması için Ankara'da Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi kuruldu (1936). Aynı yıl eski Mülkiye Mektebi, Siyasal Bilgiler Okulu olarak Ankara'da yeniden düzenlendi. Ankara Üniversitesi'ni (1946) meydana getiren bu okullarla Türkiye'de yükseköğrenimin geliştirilmesi sağlandı.

1.3.3. Cumhuriyet Döneminde Eğitimde Yasal Düzenlemeler

- 1924'te Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile bütün okullar Maarif Nezareti'ne bağlanmıştır. Medreseler kapatılmıştır. Kanuna dayanarak İstanbul Darülfünununa bağlı 'İlahiyat Fakültesi' ile ülkenin değişik bölgelerinde İmam-Hatip okulları açılmıştır. Köklü değişiklikleri getiren bu kanun ile eğitim merkezileştirilerek devletin kontrol ve denetimine geçmiştir.
- Ayrıca eğitim sisteminin on yıllık geleceğini kapsayan Maarif Teşkilatı Hakkında Layiha yayımlanmış, daha sonra 1926'da 789 sayılı Maarif Teşkilatına Dair Kanun kabul edilmiştir. Bu kanunla Bakanlık yapısı içinde yer alan Talim ve Terbiye Dairesi kurulmuştur. Bu kanunla farklı programlarla eğitim yapan mektep-medrese ayrılığının önüne geçilmeye

çalışılmıştır. Yine, Osmanlı dönemindeki azınlık ve yabancı okulları, denetim altına alınmıştır. Ders kitapları yeniden hazırlanmıştır. Yeni çıkarılan ders kitaplarında eskiye ait bilgiler azaltılmış ve milli eğitim politikası çerçevesinde Cumhuriyet ideolojisini yerleştirecek konulara ağırlık verilmiştir.

- 1933 yılında kabul edilen 2287 sayılı Maarif Vekâleti Merkez Teşkilatı ve Vazifeleri Hakkında Kanun'la Bakanlık yapısı yeniden düzenlenmiştir. Bakanlık yapısına yeni birimler eklenmiştir. Bu kanunda Milli Eğitim Şuralarından da söz edilmiştir. Daha sonraki yıllarda da yapılan yeni düzenlemelerle Bakanlık yapısına sürekli yeni birimler eklenmeye devam edilmiştir. Söz konusu düzenlemeler 1980 ve 1990'lı yıllarda da sürdürülmüştür.

Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran insanlar, Osmanlı eğitim ve devlet sistemi içinde yetişmişlerdi. Bu devleti yükselten ve yaşatan dinamikler bilindiği gibi, onu zayıflatan ve çökerten dinamikler de biliniyordu. Cumhuriyet öncesinde, 1919-1922 Kurtuluş Savaşı yıllarında bazı yazar ve öğretmenler, özellikle miting ve konferanslardaki konuşmalarıyla, gazete ve dergilerdeki yazılarıyla ve bizzat cephede bulunarak bu mücadeleye destek vermişlerdir. Anadolu'nun işgal edilmesi, eğitimi olumsuz bir biçimde etkilemiştir. Ancak bu güçlükler arasında 1921'de Ankara'da bir **Maarif Kongresi** toplanabilmiştir. M. Kemal Atatürk bu kongreyi açış konuşmasında milli eğitimle ilgili temel görüşlerini açıklamış, öğretmenleri gelecekteki kurtuluşun saygıdeğer öncüleri olarak nitelendirmiştir.

Bu dönemde eğitimde önemli bazı atılımlar, Maarif Vekili Mustafa Necati zamanında gerçekleştirilmiştir. Bakanlık merkez örgütü, bu dönemde yeniden yapılandırılmıştır. Amerikalı felsefeci John Dewey de Atatürk'ün davetiyle 1924'te Türkiye'ye davet edilerek kendisine Türkiye eğitim sistemiyle ilgili bir rapor hazırlanmış, söz konusu raporda Türk eğitim sisteminin geliştirilmesi için çeşitli öneriler sunulmuştur. İzleyen yıllarda da eğitimle ilgili çeşitli konularda yabancı uzmanlara onlarca rapor hazırlanmıştır.

Cumhuriyet sonrasında ilk planda yaygın eğitim kapsamında bir okuma-yazma seferberliği başlatılmış, bu amaçla 1928'de millet mektepleri açılmıştır. Harf inkılâbını yerleştirmek ve halka siyasal eğitim vermek amacıyla açılan millet mekteplerine, 15-45 yaş arasındaki vatandaşlar devam etmiştir. Bunlar, sabit ya da gezici; öğleden sonra ya

da akşamları hizmet veren dört ay süreli kurslar niteliğindedir. Bu kurslarda temel okuma-yazma ve vatandaşlık bilgileri verilmekteydi. 1930'lardan itibaren köylerde Halk Okuma Odaları açılmıştır. 1932'de kurulan Halk Evleri de çeşitli konularda CHP'nin ilke ve politikalarını halka anlatmak için çeşitli konularda faaliyetler yürütmüştür. 1937'de sayıları 167 olmuş, dokuz ayrı alanda çalışmalar yapmıştır. Bu alanlar şunlardır:

Dil edebiyat ve tarih

- Güzel sanatlar
- Temsil sanatları
- Spor
- Sosyal yardım

Halk dersaneleri ve kurslar

- • Kütüphane ve yayın
- • Köycülük
- • Müze ve sergiler.

Cumhuriyet döneminde ve sonrasında öğretmenliğin cazip bir meslek olması için çalışmalar yapılmış, eğitim ve öğretmenlik mesleğiyle ilgili yayınlara ağırlık verilmiştir. Yeni öğretmen okulları açma denemeleri olmuştur. Bu kapsamda 1940'dan başlayarak Köy Enstitüleri kurulmaya başlanmıştır. Köy enstitüleri o günden bu güne eğitimde en çok tartışılan konulardan biridir. Köy için eğitim ve öğretmen yetiştirme konusu, hem 1923'te İzmir'de toplanan İktisat Kongresinde hem de John Dewey'in hazırladığı raporda yer almıştır. Daha sonra bu okullar, 1954'te diğer ilköğretmen okulları ile birleştirilmiştir. Bu okulların da daha sonra kapatılmasıyla öğretmen lisesine dönüştürülmüşlerdir.

Türkiye'nin tarihinde Tanzimat döneminden başlayarak Cumhuriyetin yıllarına kadar geçen sürede eğitimle ilgili yeni görüşlerde Avrupa ülkelerinin etkileri baskın olarak gözlenmektedir. Ancak 1950'li yıllardan itibaren daha çok Amerika Birleşik Devletlerinde gelişen eğitim görüşlerinin etkili olduğu görülmektedir. O günden bu güne söz konusu etkiler ve eğitimde yeni arayışlar devam etmektedir.

1.4. 1930 öncesi Elazığ'da Eğitim

1930 öncesi Eğitim Elazığ da ki eğitim faaliyetlerine bakıldığında Harput sancağımdan başlamak gerekmektedir. Elazığ şehir merkezinin ovaya taşınması ve Elazığ ili olarak bilinmesinden önce tarihi Urartulara kadar uzanan ve tarihide bir çok devlet, beylik ve medeniyete beşiklik yapan Harput bu eğitim faaliyetlerinin odağındadır.

1298 salnâmesine göre, Mamuratülaziz'de 2 Müslüman 4 gayrimüslim, köylerde 19 Müslüman 13 gayrimüslim, Harput'ta 13 Müslüman 9 gayrimüslim, Ağın'da 3 Müslüman 5 gayrimüslim, Keban'da 2 Müslüman 3 gayrimüslim ve Palu'da 3 Müslüman 2 gayrimüslim mektebi bulunmaktadır⁸. 1301 tarihli salnâmeyle bakıldığında, Harput ile ilgili kayıtlar aynı olmakla beraber, Perçenç'te 1 Müslim, 1 gayrimüslim; Mollakendi'de 1; merkezde (Mamuratülaziz) Müslim ve gayrimüslim toplam 6, Kesrik'te 3, İğiki'de 1, Sürsürü'de 1 ve Hırhırık'te (Gümüşkavak) 1 mektep vardır⁹. 1302 salnâmesinde mevcut mekteplerin devam ettiğini gördüğümüz gibi, yeni açılan mekteplere de tesadüf etmekteyiz. Salnâmeden, Mamuratülaziz'le ilgili olarak 1 iptidaî ve 1 inas (kız) mektebinin açıldığını öğreniyoruz¹⁰. 1305 salnâmesinde var olan mektepler dışında yeni bir bilgi yoktur¹¹. 1310 salnâmesinde ise daha önce bahsedilen mahallelerdeki okullara ek olarak Mornik, Za'fran ve Çataloğlu Mezraası olarak bilinen köylerde de iptidaîye mektepleri olduğu kaydı vardır¹². 1317-1319 Diyarbakır Salnâmelerine göre, Maden'de 1 iptidaî ile 4 sıbyan mektebi ve 3 Hıristiyan mektebi, Palu'da 2 iptidaî ve Hıristiyan mektebi bulunmaktadır¹³. 1325 salnâmesinde iptidaîlerin sayısının arttığı görülmektedir. Buna göre, merkezde, İcadiye, Mustafa Paşa, Aşağı, Akpınar ve Çarşı adlarında beş mahallenin bulunduğu ve bu mahallelerde 10 erkek, 2 kız iptidaîsinin olduğu görülmektedir. Harput'ta, Amerikan misyonerleri idaresinde erkek ve kızlara ait 7, Frenk kapuçin rahipleri idaresinde 2, Süryani, Protestan ve başka mezheplerden Hıristiyanların da 2'ser mektepleri vardır. Diğer yandan Mollakendi

⁸ 1298 Mamuretülaziz Salnâmesi, s. 83, 85, 87

⁹ 1301 Mamuretülaziz Salnâmesi, s. 100, 103-104

¹⁰ 1302 Mamuretülaziz Salnâmesi, s. 121

¹¹ 1305 Mamuretülaziz Salnâmesi, s. 67, 70-71

¹² 1310 Mamuretülaziz Salnâmesi, s. 57

¹³ Şengül Baydur, Salnâmeler Göre Diyarbakır Vilayeti'nde Dinî ve Sosyal Yapı, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 2007, s. 17-18

Nahiyesi'nde 10, on beş köyden oluşan Şeyhhacı Nahiyesi'nde 12, yirmi beş köyden müteşekkil Hoğu Nahiyesi'nde ise 3 iptidaî mektep bulunmaktadır¹⁴

1325 salnâmesinde Mamuratülaziz merkezine ait malumatlar kısmında, merkez ve köylerde toplam 64 erkek ve 2 kız iptidaî mektebi olduğu kaydedilmiştir. Bunun dışında Harput'ta, kasaba merkezinde 2 iptidaî, 9 sıbyan mektebi vardır. Bunlar dışında Sarını, Pekinik, Şuşnaz, Hersenk, Alaca, Avcılı, Nurali, Cip, Poyraz, Hal, Dişidi, Obuz, Hoş, Mürüdü ve Erzürük köylerinde de birer sıbyan mektebi vardır¹⁵.

Ayrıca salnâmelerde Keban Kazası'nda, 3 gayrimüslim ve 1 Müslim mektepten bahsedilmektedir¹⁶.

1312 tarihli salnâmede Ağın ile ilgili bilgiler de mevcuttur. Buna göre Ağın Kazası'nda 76 Müslim, 21 gayrimüslim mektebi vardır¹⁷.

Yukarıda bahsettiğimiz mektepler dışında her camii ve kilisenin olduğu yerde sıbyan mekteplerinin varlığından söz edilebilir. Zira camii ve kiliselerin kendi inanç sahiplerinin eğitim ihtiyaçlarını karşıladıkları bilinmektedir. Dolayısıyla kayıt altına alınanlar dışında mekteplerin varlığından söz edebiliriz. Mekteplerde çocuklar, daha ziyade din ağırlıklı bir eğitim alıyorlardı. Talebe, suhte, tilmiz, puser ve şakird adlarıyla bilinen öğrenciler; hasır, kilim ya da evlerinden getirdikleri minderler üzerine diz çökerek oturur ve rahleler üzerinde Kur'an ya da dua kitaplarını okurlardı. Her çocuk sırayla hocanın önüne gider, dersini okurdu. Okulda çeşitli yaşlarda çocuklar olması, eğitimin tek bir oda içinde yapılması bu bireysel öğretim yöntemini zorunlu kılıyordu. Bazen halife veya eski bir öğrenci çocuklara derslerini okutmada yardımcı olurdu. Mekteplerde kullanılan dilin birçok yerde Türkçe mi yoksa Arapça mı olduğu üzerinde bir uzlaşma yoktur. Bazı kaynaklarda eğitim tümüyle Arapça yapıldığı, duaların ve okumaların açıklamalarının Türkçe yapıldığı yazılırken bazı yerlerde ise eğitimin tamamıyla Arapçaya dayalı olduğu yazılıdır. Medreselerde bile eğitimin az da olsa Türkçe yapıldığı göz önünde bulundurulursa, mekteplerdeki eğitimin tam manasıyla Arapça olduğunu söyleyemeyiz. Eğitim dilinin Türkçe olduğunu ancak Kur'an okutmak

¹⁴ Erdal Açıkşes, *Salnâmelere Göre Ma'muretü'l-aziz Vilâyetinde Maârif*, (Basılmamış yüksek lisans tezi), Elazığ, 1985, s. 21-22

¹⁵ E. Açıkşes, a.g.e., s. 24-25

¹⁶ E. Açıkşes, a.g.e., s. 27-31

¹⁷ 1312 Mamuretülaziz Salnâmesi, s. 213

için Arapça ile ilgili bir takım bilgiler verildiği kabul edilebilir. Zira muallim ve halifenin sıbyana Kur'an okumayı ve ilmihal bilgilerini öğretmeleri şart koşulmuştu¹⁸.

Bu mekteplerde sıkı bir disiplin anlayışıyla eğitim ve öğreti yapılmaktaydı bu mekteplerdeki disiplin cezaları hakkında acımasız eleştirilerin olduğunu söyleyen M. Hızlı, bunu doğrulayacak bir belgeye rastlamadığını yazmaktadır. Bunu iki şekilde açıklayan Hızlı, ilk olarak *falaka* gibi uygulamaların yaşanmadığını, bu yüzden mahkeme sicillerine böyle bir durumun aksetmediğini, ikinci olarak bu tür cezaların toplum tarafından kabul gördüğünü ve yadırganmadığını ifade etmektedir. Bunun yanında Y. Akyüz, XVI. yüzyılda Türkiye'ye gelen bir Alman gezgininden naklen, Türklerin çocuklara Avrupalılardan daha insafli ve sabırlı olduklarını, en azından çocukları sakatlamadıklarını söylemektedir. Ancak Osmanlıların son iki asrında mahkemeye bazı başvuruların yapıldığı olmuştur. Sosyal hayatın belli bir düzen içinde yürütülmesi yönünde bazı görevleri bulunan muhtesip, aynı zamanda mektepleri de ziyaret ederek buradaki muallimlerin, çocukları fazla cezalandırmamalarını temin etmekteydi¹⁹. Hatta bazen Hükümet okullardaki çocuklara uygun olmayan muamelelerin yapılmaması yönünde yazılar da çıkarabiliyordu. Mesela 1314 yılında böyle bir yazı Yanya ve Mamuretülaziz Maarif Müdürlüklerine bildirilmiştir²⁰.

1.5. Rüşdiyeler

Sultan Abdulhamit döneminde Mamuratülaziz Vilayeti'nde toplam 7 rüşdiye yapılmıştır. 1906-07 yıllarında ise, Mamuratülaziz Vilayeti'nde 9 rüşdiye olup, bunlardan 5'i erkek, 1'i kız olmak üzere toplam 6 tanesi Harput Sancağı'ndadır²¹.

Harput Rüşdiye Mektebi, o zamanki Hükümet adamlarının teşebbüsü ve halkın yardımıyla Kurşunlu Camii sitesi içinde bulunan medreselerden Çolakzade Medresesi yıkılıp, yeni tarzda inşa edilmiş ve 1872 yılında hizmete açılmıştır²². Salnâmelerdeki mektep kayıtlarına bakıldığında, Muallim-i Evvel'i Mustafa Naci Efendi, Muallim-i

¹⁸ Cahit Baltacı, a.g.m., s. 446; Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1982'ye)*, Ankara, 1982, s. 59

¹⁹ M. Hızlı, a.g.m., s. 212-216; Y. Akyüz, a.g.e., s. 59

²⁰ BOA, MF.MKT. 349/32 14N/1314

²¹ B. Kodaman, a.g.e., s. 103-104

²² İshak Sunguroğlu, *Harput Yollarında*, II, İstanbul, 1959, s. 50

Sanî'si Hacı Kamil Efendi, Muallim-i Rik'ası Reşid Efendi olup, toplam 75 öğrencisi vardır²³.

1305 tarihli salnâmede, inas (kız) rüşdiyesi hakkında bilgiler bulunmaktadır. Salnâmede verilen bilgilere göre kız rüşdiyesinin, Muallim-i Evvel'i Emine Muzaffer Hanım, Muallim-i Sanî'si Mürşide Hanım, Mubassırası²⁴ Ayşe Hanım olup, 1 hademesi ve 48 öğrencisi vardır²⁵.

Bunların yanı sıra merkez kasabada (Mamuretülaziz) kurulmuş bir de Askerî Rüşdiye vardı. Mektep, 1876 yılında, Vali Abdünnafi Paşa zamanında açılmıştır. Eski Müşiriyet Dairesi müstemilatından olan mektep binası, daha önceden telgrafhane olarak kullanılıyordu²⁶. Mektebin idaresinde askerler görev yapmakta ama bunun yanı sıra sivil hocaların da ders verdikleri görülmektedir. Mektebin 1301 yılındaki müdürü Kolağası Saffet Efendi olup, 4 sınıfı, 66 Müslüman, 33 Hıristiyan olmak üzere 99 öğrencisi vardır²⁷. 1302 tarihli salnâmede ise 77 Müslüman, 28 Hıristiyan öğrencisi olan mektebin²⁸, bundan sonraki kayıtlarında herhangi bir dinî ayırım yapılmadan öğrenci sayıları verilmiştir.

Askerî Rüşdiye'den mezun olanlar, diledikleri bir okula kayıtlarını yaptırabilirlerdi. Fakat Askerî İdâdîlerden itibaren devlet hizmeti mecburiyeti vardı. Bu mekteplerden, herhangi bir sebepten kovulanlar, asker olarak orduya teslim edilirdi²⁹. Askerî Rüşdiye'nin tarihi oldukça parlak olmuştur. Mektepten sonradan kurmay, zabıt ve doktor olacak birçok kişi mezun olmuştur. Mektepte, Harput dışında, Sivas, Malatya, Diyarbakır gibi illerin çocukları da eğitim görmüştür.

Mektep, uzun yıllar herhangi bir tamir görmediğinden kullanılamaz hale gelmiştir. Diğer taraftan Mülkiye İdâdîsi'nin gündüz ve gece eğitimine geçmesiyle beraber, Beşkardeşler'de Darü'l-Muallimin'in açılması mektebe olan rağbeti düşürmüştür. Hükümet Konağı'nın yanındaki Sarı Binbaşı'nın Konağı'na taşınan mektebin, I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla kadrosu orduya alınmıştır. O sırada 40

²³ 1298 Mamuretülaziz Salnâmesi, s. 83; İ. Sunguroğlu, mektebin ilk Muallim-i Evvel'inin Balozade Hacı Abdullah Zühtü Efendi, ilk Muallim-i Sanî'sinin ise Kamalzade Hacı Osman Fevzi Efendi olduğunu yazmaktadır (İ. Sunguroğlu, a.g.e., s. 50).

²⁴ Mekteplerde öğrencilerin güvenliğine bakan memur.

²⁵ E. Açıkse, a.g.e., s. 87

²⁶ İ. Sunguroğlu, Askerî Rüşdiyeyi "Mezraada yukarı meydanda, Saray Camii'nin altındaki Umumi hapishanenin ve hapishane hamamının alt tarafında Derviş Mahalles'ine inen büyük caddenin sağ tarafında, geniş bahçesi, havuzbaşısı ve bol suyu ile 40-50 metre cephe üzerinde iki katlı mütevazı bir taş binaydı." şeklinde tasvir eder.

²⁷ 1301 Mamuretülaziz Salnâmesi, s. 79

²⁸ 1302 Mamuretülaziz Salnâmesi, s. 121

²⁹ İ. Sunguroğlu, a.g.e., s. 56

öğrencisi olan okulun, öğrencileri aynı binadaki 80 kişilik iptidaî mekteple birleştirilerek okul kapatılmıştır. Okul kapatıldığı sırada müdürlük görevini Çemişgezekli Yüzbaşı Ahmet Mukbil Bey yapmaktaydı³⁰.

Bunların yanı sıra 1317-1321 yılları Diyarbakır salnâme kayıtlarında, Maden’de 3 öğretmen ve 50 öğrencili bir rüşdiye mektebi, 4 öğretmen ve 163 öğrencili bir inas rüşdiyesi ve Palu’da da 2 öğretmen ve 36 öğrencili bir rüşdiye mektebi bulunmaktadır³¹.

1.6. İdâdîler

1869’da orta öğretimin II. kademesi olarak açılan bu okullar, daha öncesinde 1845’te Harbiye’ye girecek gençleri yetiştirmek amacıyla oluşturulmuş hazırlık sınıflarına ad olarak verilmiştir. 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile, İslam ve gayrimüslim tebaayı birbirine kaynaştırmak amacıyla, dört yıllık rüşdiyelerin üstünde öğrenim süresi üç yıl olacak şekilde açılmıştır. Sancak merkezlerinde açılacak bu okullarda, çift öğretim dili bulunan bir okul tipi düşünülmüş ve rüşdiyelerle beraber eğitimi yedi yıla çıkarılmışsa da, bu tasarı belli bir süre akamete uğramış, nihayet 1873’te ilk Mülki İdâdî’nin açılmasıyla uygulamaya konulmuştur³².

İdâdîlerin kurulması devlet için önemli olay olarak kabul edilmiş olmasına rağmen hemen açılmaları yoluna gidilememiştir. Bu duruma Osmanlı-Rus Savaşı’nın etkisi olduğu gibi, ana sebep parasızlıktır. Zira kurulacak olan bu okulların daimi giderleri, tesis masrafları önemli bir yekûn tutmaktadır. İdâdîlerin çoğunun ilk aşamada kiralık yerlerde açılması durumu bir nebze özetlemektedir.

Sadrazam Sait Paşa, 1300 malî yılından itibaren birtakım vergilerin eğitim için alınmasını sağlayarak, idâdîlerle birlikte diğer eğitim kurumları için de bir kaynak oluşturmuştur. Bu şekilde sağlanan malî kaynak sayesinde idâdîlerin açılmasına girişilmiş, 1885 yılını takiben içlerinde Elazığ’ın da bulunduğu şehirlerde idâdî okulları açılmıştır. Bazı vilayetlerde idâdî açma siyaseti kısa bir müddet sonra Maarif Komisyonu tarafından tenkit edilmeye başlanmıştır. Komisyonda, her vilayet ve sancak merkezinde, idâdîlerin açılmasını faydasız bulduğu yönünde bir karar alınarak üç yıl olan idâdî tahsili süresi dört yıla çıkarılmıştır. Komisyon, buna sebep olarak da rüşdiyelerin kendi programlarındaki dersleri öğretmensizlik yüzünden uygulayamadıkları ve bu derslerin bir kısmının iptidailerde, bir kısmının da idâdîlerde

³⁰ İ. Sunguroğlu, a.g.e., s. 63-64

³¹ Ş.Baydur, a.g.t., s. 18

³² Faik Reşit Unat, a.g.e., s. 45

okutulabileceğini göstermiştir. Bunun yanında taşra maarif yetkilileri, *maarif vergisi* adı altında halktan toplanan vergilerin, yöre çocukları dururken idâdîlere ve İstanbul'daki yüksek okullara aktarılmasının haksızlığına değinerek protesto etmişlerdir³³.

Komisyunun aldığı kararlardan biri de, mevcut bulunan idâdîlerin varlığının devamı yönündedir. Ancak komisyon, taşrada idâdî yapımını durdurmuş, İstanbul'da yeni idâdîlerin yapılmasına karar vermiştir.

Belli bir süre sonra maddi zorluklar nedeniyle taşra idâdîleri, beş ve yedi yıllık olmak üzere ikiye ayrılmışlardır. Maarif geliri az olan vilayetlerde beş yıllık neharî idâdîlere izin verilmiştir. Her iki tip idâdî de rüşdiye sınıflarını içine alıyordu. Bazı yerlerde açılmasına izin verilen leylî idâdîler de inşaat masraflarından çok, yıllık masraflarından dolayı devlete ayrı bir yük oluşturuyorlardı. Aşağıdaki Tablo-7'de Elazığ Leylî İdâdîsi'nin yıllık masrafı verilmiştir³⁴. Mamuretülaziz idâdîsinin leyliye tahvilinden dolayı, mutfak, kiler, çamaşırhane, odunluk, hamam ve abdesthane ihtiyacından dolayı, bu bölümlerin yapılmasına karar verilmiştir³⁵.

Yedi ve beş yıllık olarak açılan bu idâdîlerden biri de 1885-1886 yılında Elazığ'da kurulan idâdîdir. İdâdîlerin bu şekilde bölümlendirilmesi, kendilerine mahsus talimatnamelerin hazırlanmasını gerektirmiş, 1892 yılında bir talimatname hazırlanarak idare, çalışanlar ve öğrenciler hakkındaki hususlar hükümlere bağlanmıştır. Bu arada yeni idâdîlerin açılmasına devam edilmiştir. II. Abdülhamit döneminde Elazığ'daki idâdî sayısı ikiye yükselmiştir³⁶.

Elazığ'daki idâdî, Aslanpınarı adı verilen mevkide, Vali Hacı Hasan Refik Bey zamanında yapılmıştır³⁷. Mektebin eğitim kadrosuna bakıldığında, Rüşdiye Mektebi'nde eğitim veren hocaların idâdîde de görev aldıkları görülür. 1892'den sonra İstanbul'da açılan "Sultânî"lerin taşradaki görevini üstlenen idâdîlerden biri de bu mekteptir. Bundan sonra yatılı duruma getirilen mektebin öğrenci sayısında da bir artış gözlenmektedir. Mektepte yatılı olarak kalan öğrenciler, eğitimin daha iyi yürütülmesi için belli bir ücret öderlerdi. Fakat durumu iyi olmayan öğrencilerin de ücretsiz okumaları sağlanırdı. Ders müfredatında ziraat, makine gibi bazı meslek dersleri de verilirdi. 1321-1322 eğitim yılında okulda 175 neharî (gündüz), 26 ücretli ve 7 ücretsiz

³³ B. Kodaman, a.g.e., s. 119-120

³⁴ B. Kodaman, a.g.e., s. 123

³⁵ BOA, İ.MF. 3/1313B-5 21/B/1313

³⁶ B. Kodaman, a.g.e., s. 126,128

³⁷ İ. Sunguroğlu, a.g.e., s. 65

olmak üzere toplam 33 leylî (yatılı) öğrenci bulunuyordu³⁸. Mektep Sultânî'ye çevrildikten sonra, ders programlarına İngilizce eklenerek Hocalığına Artin Pekmezyan getirilmiştir. Fakat Sultânî olarak kullanılması uzun sürmemiş, ertesi yıl Sultânî teşkilatı lağv edilmiştir³⁹. Okul Cumhuriyet döneminde önce Elazığ Orta Mektebi daha sonra ise bugün bile hizmetine devam eden Elazığ Lisesi'ne dönüştürülmüştür.

³⁸ E. Açıkse, a.g.e., s. 180

³⁹ İ. Sunguroğlu, a.g.e., s. 67

İKİNCİ BÖLÜM

2. 1930-1960 YILLARINDA ELAZIĞ'DA EĞİTİM FAALİYETLERİ VE EĞİTİM KURUMLARI

2.1. Liseler ve Lise Dengi Eğitim Kurumları

2.1.1. Elazığ Kız Enstitüsü

Elazığ Kız Enstitüsü denildiğinde akla ilk gelen isimlerin başında gelen Sıdika Avar, Elazığ, Tunceli, Bingöl yöresinde öğretmenlik yaparken köylerden öğrenci toplamak ve tatillerde onları evlerine bırakmak için yaya olarak, kamyonlarla veya at sırtında yaptığı gezilerle tanınmış, kendini eğitime, öğrencilere adanmış olan gönüllü bir eğitim neferidir.

Hayatın hayâl yönü olan mavisinden ziyade gerçek yüzü olan karasıyla erken yaşta tanışmış olan Sıdika Avar'ın bu zorlu hayat mücadelesi, kendisinde ayakları yere basan, daha realist, idealist bir ruh oluşturmuş ve ideali olan her insan gibi ideallerinin rüzgârıyla hayâl iklimlerine değil gerçek dünyanın eğitime susamış çöllerine adeta yağmur olup yağmış, rengârenk çiçeklerin neşvü nemâ bulmasına vesile olmuştur. O, menfaatlerini, rahat bir yaşamı ve kolaycılığı ideallerinin potasında eritmesini bilmiş, âb-ı hayattan nûş etmeden ölümsüzlüğün sonsuza uzayan göğünde kanatsız uçmasını bilmiştir.

Sıdika Avar'ın hayat serencamına kısaca bakılacak olursa şu ansiklopedik bilgilerle karşılaşırız: Sıdika Avar, 1901 yılında İstanbul, Cihangir'de doğdu. Babası belediye memurlarından *Mehmet Bey*, annesi *Emsal Hanım*'dir. Ailenin üç kızından en büyüğüdü. Annesi genellikle rahatsız olduğu için Sıdika'da ilk sorumluluk duygusu, diğer kardeşlerine ablalık yaptığı çocukluk yıllarında gelişti. İlkokula mahalle mektebinde başladı, daha sonra Şefik Muhtar Mahalle Mektebi'ne verildi. 12 yaşındayken babasını, daha sonra annesini kaybetti. İki kız kardeşi ile birlikte teyzelerinin yanında kalmaya başladı. Aynı yıllarda Çapa Kız Öğretmen Okulu'na girdi.

1922'de Çapa'dan mezun olan Avar, Beşiktaş'ta Çerkez Mektebi 'nde öğretmenliğe başladı. Aynı yıl evlendi ve 1924'te tek çocuğu olan kızını doğdu. Eşiyle birlikte İzmir'e taşınan Avar, bir süre *Musevi Mektebi*'nde çalıştı.

1925'te İzmir Amerikan Kız Koleji'nde Türkçe öğretmeni olarak görev aldı. Bir yandan da beden eğitimi öğretmeni olan eşi Mehmet Bahattin Avar'la, yürüyüş, dağcılık

ve diğ er sportif ç alışmalarda gençlere kılavuzluk yaptı. İzmir Kadınlar Hapishanesi'nde kadınlara okuma yazma öğ retimini üstlendi, Salepç ioğ lu Camii'nde iş ç i çocukları için aç ılan el sanatları kursunda görev aldı. İzmir'deki hareketli hayatı bazı çevrelerin tepkisine sebep oldu, hakkında misyonerlik söylentileri çıkarıldı. Avar bunları dava etti.

1924 –1929 yıllarında İzmir'de kalan Avar ve eş i 1929'da bir grup Amerikalı ile birlikte Ankara'ya çağ ırıldı. Bu grup, Çocuk Esirgeme Kurumu'na bağ lı bir çocuk oyun ve spor sahası kurdu. Sıdıka Avar sırasıyla Keç iören ve Necatibey İlkokullarında Amerikalı uzmanların, dönüş ünden sonra, eş inin yönetimindeki Çocuk Esirgeme Kurumu çocuk bahçesinde beden eğ itimi ve spor ç alışmalarında görev aldı. 1937'de eş inden ayrıldı.

Gazi Eğ itim Enstitüsü Edebiyat Bölümü'ne girdi. Buradan mezun olunca kısa bir süre Bolu Kız Enstitüsü'nde görev yaptıktan sonra 1939 da **Elazığ Kız Enstitüsü**'ne öğ retmen olarak atandı. Kısa bir süre sonra müdür yardımcılığı görevine getirildi. 1942'de, yeni kurulan Tokat Kız Enstitüsü Müdürlüğü'ne getirildi. 16 Haziran1943'te Elazığ Kız Enstitüsü'ne müdür olarak döndü. Gerek Enstitü'de uyguladığ ı eğ itim yöntemleri, yönetim anlayışı ve ç alışmaları, gerek okulun öğrenc i aldığı Elazığ, Tunceli ve Bingöl'ün ilçe, bucak ve köylerinden öğrenc i toplamak; tatillerde onları evlerine dağıtmak için hayvan sırtında, kamyonlarla, yaya olarak yaptığ ı geziler geniş bir ilgi topladı ve birçok yerli, yabancı ziyaretlere, röportajlara konu oldu. Avar, Eylül 1950'de davetli olarak ABD'ye gitti ve incelemelerde bulundu.

Elazığ Öğ retmen Okulu'nun kuruluşunda da müdür vekilliğ i yaparak görev almış olan Avar, Elazığ valisi ile anlaşamadı. Bu nedenle 1954 yılı sonunda Ankara'ya çağ ırılarak Kız Teknik Öğ retim Genel Müdürlüğü'nde ş ube müdürlüğüne getirildi. Valinin değ işmesi sonucu 28 Ekim 1955'te Elazığ'a geri döndü. Ancak Elazığ'da bazı amirlerle anlaşmazlıkları devam ediyordu. Elazığ'a ilk kez atanışından tam 20 yıl sonra, 1959'da kendi isteğ i üzerine İstanbul Sultan Selim Kız Enstitüsü'ne edebiyat öğ retmeni olarak nakledildi.

27 Mayıs 1960 devriminden sonra **Kız Teknik Öğ retim Genel Müdürlüğü**'ne getirildi, 2 yıl kadar bu görevde kaldı. İsteğ i üzerine, buradan, İstanbul Nişantaş ı Kız Enstitüsü edebiyat öğ retmenliğ ine nakledildi. Emekli olduğu 1 Ocak 1967 tarihine kadar bu görevde kaldı. 12 yıllık bir emeklilik hayatından sonra 16 Haziran1979'da öldü.

Öğ retmenlik yıllarının anılarını **Dağ Ç içeklerim** adlı kitapta toplamıştır.

(Sıdıka Avar'ın anılarından, kızı Bahu Görk'ün Satı Erişen'e yazdığı 19 Ekim 1981 tarihli mektuba ek özgeçmişten, Satı Erişen'in Millî Eğitim dergisi özel sayısında yayımlanan (24 Kasım 1981) "Bir Eğitim Akıncısı Sıdıka Avar" ve Fethi Ülkü'nün Öğretmen Dünyası'nın Haziran 1985 tarihli 66. sayısında yer alan "Sıdıka Avar" adlı yazılardan yararlanılarak hazırlanmıştır.)⁴⁰

Elazığ Kız Sanat Enstitüsü 1937 yılında açılmıştır. Bu konuda Dördüncü Umumi Müfettişliği'nin 1 Eylül 1937 tarih ve Kültür Müşavirliği 59/3678 sayılı raporunda Enstitü'nün açılması ve içeriğiyle ilgili oldukça önemli açıklamalara yer verilmiştir⁴¹.

Elazığ Kız Enstitüsü, 1937 yılında Orgeneral Kazım Orbay, Korgeneral Alpdoğan, Elazığ Valisi Şefik Bicioğlu, Tunceli Vali Muavini Sedat Ögen ve diğer yetkililerin de iştirak ettiği bir törenle açılmıştır⁴². Enstitü Müdürü Nuriye (Hekimoğlu), açılış nutkunda Enstitü'nün kuruluş amacını ve ilkelerini Cumhuriyet'in ihtiyaç duyduğu bir oluşum olarak şu sözlerle açıklamıştır:

“Gayesi, kızlarımızı Türklüğünü bilir ve sever, yurduna bağlı, Türk devriminin çalışan birer üyesi olarak yetiştirmek, onlara umumi bilgilerle hayatlarını kazanmaya yarayacak bir meslek icabında kuracakları yuvanın bütün ihtiyaçlarını ürkmeden, sarsılmadan kolaylıkla başarabilecek bilgili ev kadını yetiştirmek... Bu müesseselerden umumi malumatla yetişecek olan kızlarımız çocuklarının sıhhati, fikri inkişafıyla severek meşgul olacak, ona vicdan temizliğini, adabı muaşeretini, insanlara karşı muameleyi öğretecek, ev kadınlığına ait bilgisiyyle yuvada umumi bir ahenk yaratacak, mutbahlarının duvarlarında sarımsak dizileri yerine aylık bütçe levhaları, gıda ve kalori cetvelleri bulunduracak, evine girildiği zaman gönüle ferah veren bir temizlik hissedilecek⁴³.”

Elazığ Kız Enstitüsü Müdürü Nuriye Hekimoğlu, Altan Dergisi'ndeki bir yazısında enstitülerle ilgili bazı bilgileri aktarmıştır. Buna göre enstitüler, ilkokul ve ortaokul mezunlarını almakta, ilkokuldan gelen öğrencilere beş yıl içerisinde hem ortaokul öğrenimi hem de meslekî bilgiler vermektedir. Ortaokuldan mezun olan

⁴⁰ **NOT:** Hikmet Feridun Es'in KIZIMI DA GÖTÜR diye bir anı yazısı vardır, Sıdıka Avar'ı anlatır, bu öyküye ulaşmak için bkz:

(1) Serif Aktaş-Osman Gündüz, Yazılı ve Sözlü Anlatım, Akçağ Yayınevi, 2004, Ankara.

(2) Seyit Kemal Karaalioğlu, Ortaokullar İçin Yazmak ve Konuşmak Sanatı, İnkılap Kitabevi, YIL BELİRTİLMEMİŞ, İstanbul.

(3) Seyit Kemal Karaalioğlu, Sözlü Yazılı Kompozisyon Konuşmak ve Yazmak Sanatı, İnkılap Kitabevi, İstanbul.

⁴¹ CA Karton No: 030.10./72.470.2.

⁴² Elazığ Halkevi Altan Dergisi, Sayı: 32, s.12

⁴³ Elazığ Halkevi Altan Dergisi, Sayı: 32, s. 13

öğrenciler ise, enstitüde kendileri için açılan özel dördüncü sınıfa alınmakta ve burada iki yıl okuduktan sonra mezun olmaktadır. Üç sene okuyan ortaokul öğrencisi, iki yıllık bir öğrenimin içinde nakış, şapka, ev idaresi, yemek ve dikiş gibi meslek derslerini de alarak mezun olmaktadır. Enstitülerde çeşitli nedenlerle öğrenim çağı dışındaki genç kızların ve ev hanımlarının devam ettiği akşam kursları da bulunmaktadır. Kurslarda kayıtlı olan öğrenciler, nakış, çamaşır, şapka, çiçek, ev idaresi, pasta, yemek pişirme ve dikiş gibi bazı derslerin hepsine devam etmek zorunda değillerdir. Uygun zamanlarda seçtikleri bir veya birkaç derse girebilmektedirler⁴⁴. Bu da öğrencilerin dersler konusunda motivasyonlarının tam olmasını, bir şeyleri öğrenirken hangi amaçla öğrenmiş olduklarının bilinciyle öğrenmiş oldukları hususları reel hayata tatbik edebilme noktasında daha da donanımlı olmasını sağlamış ve buna paralel olarak da öğrenmenin verdiği hazzın en üst noktasındaki hissiyatı yaşamışlardır.

1939 yılında Elazığ Kız Enstitüsü'ne öğretmen olarak atanan Ayşe Sıdika Avar, okuldaki durumdan ve programdan şöyle bahsetmiştir: *“Yatılı birlerle 13, ikilerle 12 saat Türkçe dersim vardı. Buna memnun olmuştum. Onlar için gelmişim buraya zaten. Yatılı kısım, üç yıla bölünmüş özel bir müfredatla öğretim görüyordu. Haftada 44 saat ders yapıyorlardı. Daha çok Türkçeye sonra da Tabiat Bilgisi, Yurt Bilgisi, Matematik, Sağlık Bilgisi, Çocuk Bakımı'na önem verilmişti. Ev idaresi, yemek, basit dikiş ve nakış gibi sanat dersleri de ev hanımı için elzemdi. Fakat en çok saat Türkçeye verilmişti. Atatürk, bu dağ köylerinde bütün yoksunlukların Türkçe bilmemekten ileri geldiğini söylemiş, bunu isyan sebeplerinden biri olarak görmüştü. Onun için Türkçenin bu köylere “ana” ile sokulmasını arzu etmişti. Bu en köklü öğretimdi. Tarihte örneği vardı. Rumeli vilayetlerinden ilk kız sultânîsinin açıldığı bir ilden pek çok siyaset adamı yetişmişti. “Buraya da Türkçeyi “ana” ile sokmalıyız” diyorlardı⁴⁵.”*

Enstitünün kuruluşu hakkındaki bilgilere Avar'ın anılarındaki bazı ifadeleri dile getirerek ulaşabiliriz: *“Enstitü Umum Müfettiş Korgeneral Sayın Abdullah Alpdoğan kültürü ve görüşü derin olan bir paşamızdı. Enstitünün açılmasında bakanlığı o zorlamış, kurumu da adamakıllı desteklemişti. Enstitü bünyesinde bir bölüm kurma şerefi de onundu. Ayda birkaç defa gelerek okulun işleyişi ile bizzat ilgilenirdi... 1939-1940 ders yılında 13 mezun vermiştik. Yatılı, ilk mezun veriyordu. 1943'te yatılı*

⁴⁴ Elazığ Halkevi Altan Dergisi, Sayı:36-37-38, s. 31

⁴⁵ S. Avar, a.g.e. , s.27

kızlarımızın Akçadağ'a kabul edilmesi için uğraşmış, oraya hazırlık sınıfı eklenmesini sağlamıştım"⁴⁶. Avar, döneme ait bir raporunda mevcut öğretmen kitlesiyle ilgili de önemli ipuçları vermektedir: *"İşitiyordum ki Elazığ'ı çeken yeni mezunlar ayılıp bayılıyorlarmış. Buna karşı Bakanlık da 'bu sene git, gelecek sene istediğin yere alırsın' vaadinde bulunuyormuş. Bu hususu Bakanlığa yazdığım 1944-1945 ders yılı sonu raporunda şöyle belirttim: "Bu yıl gelen öğretmen arkadaşlarımdan öğrendiğime göre kuraları Elazığ'a çıkanların üzüntülerine karşın 'Bir sene sonra sizi istediğiniz yere alırsın' sözü verilmiştir. Bu yüzden buradaki bazı arkadaşlar bir yıllık misafir gibi işlerine parmak uçları ile dokunmuşlar, bizzat işin içine girmeyi lüzumsuz bulmuşlardır*"⁴⁷.

Avar'ın o yıllarda parmak bastığı bu problemin, yani Doğu illerinde görev yapmanın bir işkence olduğu algısının, günümüzde de aynı şekilde devam ediyor oluşunun temelinde, Doğu illerine ataması yapılan elemanların bir yıl dışlerini sıktıktan sonra istedikleri yerlere nakillerinin olacağı vaadidir. Bu vaattir ki Türk eğitim sisteminin bugün de devam etmekte olan en büyük handikaplarından. Eğitim gibi hayatî bir konudaki bu sakat yaklaşım, eğitim kalitemizin düşmesindeki en büyük amildir. Atanmış olduğu yere motive olmayı, yöre insanının hayatını, yaşantısını, kültürünü, ekonomik ve iktisadî yapısını tanıma gereği duymadan *"Nasıl da seneye bu ilde çalışmıyor olacağım."* şeklindeki aymaz yaklaşım neticesinde durumu, vaziyeti kurtarma hevesiyle hareket eden eğitimciler, eğitime bir katkıda bulunamadıkları gibi eğitimin doğasına muhalif davranmış olmanın verdiği sorumluluktan bîhaber olarak iş hayatlarını sürdürmüşlerdir. Ta eskilerden Avar gibi idealist eğitimcilerin parmak bastıkları söz konusu problemler çözüm bulmuş olabilseydi, Türk eğitim sistemi bugün çok farklı bir noktada olmuş olurdu.

Avar döneminde yaşamış olan bürokratik zihniyetin aynıyla günümüze taşınmış olması da Türk eğitimin ayrı bir sorunu ve talihsizliğidir. Yakın bilinen kimselere pozitif ayrımcılık üzerine kurulu bu zihniyet dünyasında ne çalışkanlığın ne fedakârlığın ne de ideallerin yeri vardır. Bundandır ki bu topraklarda ne bilim satılmış ne de dünyaya mal olmuş bilim adamı yetişmiştir, son yüzyılda.

Çalışmayı, çalışkanlığı referans alıp bilimi öncelemiş olan milletler, bugün dünyaya istikamet çizmekte, bilime hâkim olmanın verdiği özgüvenle ilerleme yolunda

⁴⁶ S. Avar, a.g.e. , s. 60

⁴⁷ S. Avar, a.g.e. , s. 127

sağlam adımlar atmaktadırlar. Bu, salt Avar gibi düşünenlerin tekelerinden çıkmadığı müddetçe kayıranlar, kayırılanlar; çalışanlar, emeğinin karşılığı kadar ödüllendirilemeyip küstürülenler olacaktır. Bu durumun bize dönüşü de yoksulluk, gözyaşı, mutsuz insan profilleri, cehalet, adaletsizlik, ucuz ölümler vs. olarak geri dönmeye devam edecektir.

Eğitim gibi ulvî bir müessesenin olmazsa olmaz olan ögesi öğretmenlerin zihniyet dünyalarına, hiçbir idealin olmadığı, tamamen asude bir hayat üzerine örülü bir dünya algısı yerleştirildiği müddetçe bu kısır döngü dönmeye, hiçbir ideali olmayan sorunlu insanların yetişmesine devam edilecek ve bir toplum da bu şekilde binmiş olduğu dalı kesmiş olacaktır.

O dönemlerde Elazığ'a gelen bazı bilim adamlarının hareketliliği de söz konusudur: 1940- 1941 ders yılında; Rektör Cemil Bilsen, Fahrettin Kerim, Sıddık Sami Onar, Hıfzı Veldet, Ziyaettin Fındıkoğlu, Dr. Sedat Tavat, Dr. Fahri Arel, Prof. Dr. Ali Nihat Tarlan, Prof. Dr. Sabri Esat Siyavuşgil, Prof. Dr. Şevket Salih Soysal, Prof. Dr. Naşit Erez gibi bilim adamları bir hafta Elazığ'ı gezerek çeşitli katkılarda bulunmuşlardır.

16 Haziran 1943'te Elazığ Kız Enstitüsü Müdürlüğü'ne tayin edilen Sıdıka Avar; kız enstitüsüne yönelik birçok girişimde bulunmuş, köy köy gezip, Tunceli (merkez), Hozat ve Pülümür ile Bingöl'den enstitüye öğrenci toplamıştır⁴⁸.

2.1.2. Elazığ Lisesi

Türkiye'de çok önemli görevlerde bulunmuş ve memleketlerinin kaderinde mühim rol oynamış birçok büyük şahsiyetin yetişmesinde rol almış olan Elazığ Lisesi'nin tarihi serüveni şu şekildedir: 1890 yılında II. Abdülhamit devrinde Elazığ'da, Aslanpınarı yakınında *Mamuratülaziz İdâdiye-i Hâmidiye Mülkiye-i Şâhâne* adıyla liseye denk bir okul kuruldu. Yedi sınıflı olarak açılan bu okulun öğretim süresi 1906 yılında 6'ya indirildi; adı da *Sultânî* oldu. 1914'e kadar devam eden faaliyet, binanın askeri hizmette kullanılmaya başlanması dolayısıyla şehirde bir eve intikal ettirilmiştir. 1915 yılında öğretmen bulunmaması dolayısıyla lise kısmı kaldırılmış, yalnız ortaokul olarak faaliyete devam etmiştir. Okul, Verem Dispanseri'nin bulunduğu yerde Almanlar tarafından yapılmış olan binaya taşınmış, kâfi gelmeyince 1932-33 yıllarında yine Almanların yapmış olduğu ve sonradan yanan ortaokulun binasında eğitime devam

⁴⁸ S. Avar, a.g.e., s. 117-121

etmiştir. 1940-41 yıllarında lise kısmı açılmış ve lise kısmı bugün Cumhuriyet İlkokulu binasında faaliyetine devam etmiştir. 1942-1945 yılları arasında Türk düşünce hayatının önemli simalarından Cemil Meriç, bu okulda Fransızca öğretmenliği yapmıştır. 1947-48 yıllarında İstasyon Caddesi'nde yer alan bugünkü Mustafa Kemal İlköğretim Okulu binasında eğitim öğretime devam ettiyse de 1964-65 eğitim öğretim yılında müstakil binası yapılarak orada eğitim vermeye devam etmiş⁴⁹ ve günümüzde de yıkılmaz bir ulu çınar gibi eğitim ve öğretim hizmetini sunmaya devam etmektedir.

2.1.3. Elazığ İlköğretmen Okulu (Elazığ Kız İlköğretmen Okulu)

İlk kuruluş yerinde bugün Mehmet Âkif Ersoy Lisesi adıyla hizmet vermekte olan okul, 1883 yılında Vali Abdünnafi Paşa zamanında Elazığ merkez kasabasında Darü'l-Muallimin adıyla kurulmuş olup kısa süre sonra kapanmış⁵⁰ ve akabinde başka bir ad altında eğitim ve öğretimin hizmetine sunulmuştur. Daha sonra 1909 yılında Darü'l-Muallimin adıyla tekrar öğretime açılan okul ilk mezunlarını 1912 yılında verdi. Öğrenim süresi 1913-1914 öğretim yılında dört yıla çıkarıldı. 1914 yılında I. Dünya Savaşı başlayınca, okul binaları çeşitli ihtiyaçlar için kullanıldığından Darü'l-Muallimin de şimdiki Orduevi'nin doğusunda bulunan Fransızlardan kalma bir binaya sıkıştırıldı. Darü'l-Muallimin burada öğretimi ancak iki ay sürdürebildi. Ordu tarafından bu binaya da ihtiyaç görüldüğünden diğer okullarla birlikte kapatılarak⁵¹ eğitim öğretim işlevi, o dönem için sonlandırılmış oldu.

Okulun elde olmayan sebeplerden dolayı mekân değişikliklerine mecbur bırakılmış olması, ordunun ağır bir savaştan çıkmış olmasının verdiği yıpranmışlık ve buna paralel olarak toparlanma sürecinde eldeki kısıtlı imkânların zorlanmasıyla eğitimin bundan menfi olarak etkilenmesi, bir toplumun siyasî, sosyal ve ekonomik yapısının nasıl da birbirine bağlı olduğu; birindeki bir aksaklık veya yokluğun diğer bir öğeyi nasıl da etkileyebileceği hususunda bizlere vermiş olduğu ipuçları bakımından çok önemli ve mühimdir. Her halükârda eğitimin sürdürülebilirliği noktasındaki azim ve kararlılık, takdire şayandır. Nitekim bir millet için çok ağır olabilecek bir ağırlığın yorgunluğundan çıkmadan hayatın diğer yönleriyle mücadele edebilmek kudretini

⁴⁹ Millî Eğitim Bakanlığı, “Elazığ Merkez Elazığ Lisesi”, İnternet Adresi: <http://elaziglisesi.meb.k12.tr/>. Erişim tarihi: 12.10.2014.

⁵⁰ Millî Eğitim Bakanlığı, “Elazığ Mehmet Âkif Ersoy Lisesi”, İnternet Adresi: <http://elaziglisesi.meb.k12.tr/>. Erişim tarihi: 13.10.2014.

⁵¹ a. g. i. a. <http://elaziglisesi.meb.k12.tr/>. Erişim tarihi: 13.10.2014.

taşımak o milletin asaletiyle açıklanabilir ancak. Eğitim gibi kutlu bir yoldan verilmeyen tavizdir ki yeni bir devletin ve milletin inşası yolunda çok hızlı adımlar atılabilmiş ve buna paralel olarak da millet olabilme şuuru kaybedilmeden ve bu ruh, en köklü kültür taşıyıcısı olarak sonraki nesillere aktarıldığındandır ki bu bilinç, hemen hemen her ferdin bünyesinde kodlanan ana sütü gibi yer etmiş, her türlü sert rüzgârlara karşı mukavemet gücü, bir çınarın sağlam duruşu gibi millî ruhun en derinlerine kök salabilmiştir.

1916-1917 öğretim yılında şimdiki Atatürk İlköğretim Okulu'nun yerindeki Misakoğlu'na ait binada öğretim yeniden başladı. 1917-1918 öğretim yılında yine başka bir binaya taşındı. İki yıl geçmeden oradan da ayrıлып şimdi Özel İdare'ye bırakılan eski Vali Konağı'nda öğretime devam edildi. 1921-1922 öğretim yılında okul, oradan da ayrıлып kereste fabrikasının binasına taşındı. Darü'l-Muallimin, aynı öğretim yılı sonunda ikinci kez kapatıldı. Bir yıl sonra "Elazığ Öğretmen Okulu" adıyla, askeri kışla olan Harput yolu üzerindeki Aslanpınarı denilen yerde yeniden öğretime açıldı. Aynı yıl öğrenim süresi bütün öğretmen okullarıyla birlikte beş yıla çıkarıldı. Okulda öğrenci mevcudunun gittikçe artması üzerine bina, ihtiyaca cevap veremeyecek duruma geldi ve başka bir mekâna taşınması bir zaruret olarak kabul gördü.

Şartlar her ne kadar okulun mekân değişikliklerini zorunlu kılsa da her hâl ve şartta eğitim ve öğretim faaliyetlerinin yürütüleceği yeni yeni mekânların aranarak bulunmaya çalışılması ve eğitim-öğretime ara vermeden veya eğitim-öğretimi sonlandırma yoluna gitmeden şartların elverdiği nispette yeni yerlerin aranıp bulunmaya çalışılması, eğitime verilen önem bakımından önemlidir. Belki de bu ruhtur ki Elazığ ilindeki eğitim-öğretim, ticaretin, sanatın vs. önünde görülmüş ve ticarete, sanatta kayda değer bir varlık gösterememesine sebep olmuş, buna mukabil eğitimde Bölgesinde temayüz etmesine sebep olmuştur. Bu, bir yaşam biçimi, kültür ve zihniyet dünyasıdır. Bu, kültürün kendisidir. O yıllarda eğitim-öğretimin hayatiyeti ve devamı noktasında belki bu kadar canhıraşane çabalar olmamış olsaydı, bugün Elazığ ilinde eğitim ve öğretime farklı bir bakış açısı yerleşmiş olabilirdi.

Elazığ Öğretmen Okulu 1928-1929 öğretim yılı başında Almanlardan kalma daha büyük bir binaya taşındı. Okul, üç yıl sonra, üçüncü kez kapatılarak öğrencileri, diğer öğretmen okullarına dağıtıldı. Elazığ Öğretmen Okulu tam yirmi bir yıl kapalı kaldı. 1952 yılında şimdi Elazığ Öğretmenevi olan Eski Halkevi Binası'nda "Elazığ Kız İlköğretmen Okulu" adıyla yeniden açıldı, öğretime başlandı. 1962-1963 öğretim

yılında Halkevi Binası'na ek olarak derslik amacıyla yeni bir bina eklendi. Dersler, artık bu yeni binada işlendi. 1974 yılında okulun bünyesinde iki yıllık “Elazığ Eğitim Enstitüsü” de öğretime başladı. Elazığ Kız İlköğretmen Okulu, 1978-1979 öğretim yılı sonunda kapatıldı. 1980 yılında Mehmet Akif Ersoy Lisesi aynı binada öğretime başlamıştır⁵². Eski Halkevi Binası Ana Bina, Elazığ Öğretmenevi, derslerin işlendiği yeni bina da Mehmet Âkif Eroy Lisesi olarak açılıp yeni yaşamlarına başlatıldı. Ve Elazığ Kız İlköğretmen Okulu bir daha açılmamıştır.

Bu okulun bir daha açılmamış olması, o alandaki eğitim-öğretim faaliyetlerinin durduğu sükûta uğradığı anlamı taşımaz. İlgili okulun, o yıllar için eğitim-öğretim faaliyetlerini muakkat bir süre durdurmasının akabinde aynı doğrultuda eğitim-öğretim faaliyetlerinin yürütülmüş olduğu yeni kurumlar, eski kurumların işlevlerini omuzlamış, eğitim bu şekilde hayatini sürdürülmüştür.

2.1.4. Elazığ Orta Mektebi⁵³

Diğer okullar gibi anılan sebeplerin birincil faktör olarak belirlediği nedenlerden dolayı ilk kuruluş yeri olan mevki dışında farklı mekânlarda eğitim-öğretim faaliyetlerini sürdürmeye mecbur bırakılan Elazığ Orta Mektebi'nin tarihî serencamı, okulun faaliyet sürdüğü topraklardaki diğer yabancı kolejlerin varlığından da haberdar etmektedir bizleri.

1890 tarihinde Harput Kazası Hüseyin Karyesi ve Mamuratülaziz Vilayeti arasında, Aslanpınarı denen yerde İdâdî Direktörü Sezai'nin nezareti altında devlet bütçesinden kargir bir idâdî binası yapılmıştır. Beş sınıflı olarak 1891 yılında tedrisata başlamıştır. 1909-10 yılında mektep sultânî olmuştur⁵⁴. 1915-16 yılı seferberlik dolayısıyla mektep binası askeri işgal altına alındığı için tedrisat yapamamıştır⁵⁵. 1916-17 öğretim yılında okul Fransız Koleji'ne nakledilmiş ve sonrasında 1917-18 yılında binaya yine askerler tarafından el konulunca bir Ermeni'nin evinde eğitim sürdürülmüştür⁵⁶. Binanın darlığından dolayı mektep Almanlardan kalma yarı kargir yarı ahşap bir binaya nakledilmiş ve 1920-22 yıllarında vilayetin gösterdiği lüzum üzerine altıncı okul binası olarak kullanılan Hacı Kerim'in evine nakledilmiştir⁵⁷.

⁵² a. g. i. a. <http://elaziglisesi.meb.k12.tr/>. Erişim tarihi: 13.10.2014.

⁵³ Hasan Ali Yücel, Türkiye'de Ortaöğretim, İstanbul 1938, s.626-628.

⁵⁴ Hasan Ali Yücel, a.g.e., s.626-628.

⁵⁵ Hasan Ali Yücel, a.g.e., s.626-628.

⁵⁶ Hasan Ali Yücel, a.g.e., s.626-628.

⁵⁷ Hasan Ali Yücel, a.g.e., s.626-628.

1921-22 öğretim yılında öğrenci sayısının artmasıyla bina yetersiz gelmeye başlamış ve Almanlardan metruk üçüncü okul binasına taşınmıştır⁵⁸. 1923-24 yılında lise, ortaokula çevrilmiştir. 1924-25 yılında mektep binası beşinci okul binasına taşınmış ve 1932-33 yılına kadar orada eğitime devam etmiştir⁵⁹. 1932-33 öğretim yılında yine Almanlardan metruk ilk öğretmen okulu binasına nakledilmiştir. Daha sonra Elazığ'da lise açılmasına karar verilmiş ve aynı binada Elazığ Lisesi açılarak eğitime devam edilmiştir⁶⁰. Elazığ Orta Mektebi'nin de mekân değişiklikleriyle temayüz etmesi, tarihî perspektifte yorumlanması gereken birtakım hususları dikkatlerimize sunması bakımından mühimdir.

Elazığ Orta Mektebi'nin mekân değişiklikleri esnasında yabancı kolejlerin varlığıyla karşı karşıya kalıyoruz. O yıllarda Almanya, Fransa, Amerika gibi ülkelere ait özel okulların Elazığ ili içindeki faaliyetleri, misyonerlik faaliyetleri bağlamında değerlendirilebileceği gibi Elazığ'da yaşayan insanların eğitime vermiş oldukları önem bakımında da izaha açıktır. Bu okul faaliyetlerinin salt misyonerlik faaliyetleri adı altında değerlendirmek, hem o okulların ait oldukları memleketlere hem de o okullarda öğrenim görmüş olan öğrencilere yapılmış bir haksızlık olarak karşımıza çıkabilir. Sonuçta eğitim kurumlarının hammaddesi insan genelinde öğrencidir. Okullar da bir arz-talep ekseninde faaliyet sürdürürler. O okulları tercih edecek öğrencilerin yokluğu, ilgili okulları kuruluş aşamasındayken kapanma eşiğine getirecekken ilgili okulların uzun seneler eğitim-öğretim faaliyetlerinde aktif rol oynamaları bu okulların Elazığ halkı tarafından da kabul görüp bu okulların Elazıglı öğrenciler tarafından tercih edilmesiyle daha objektif bir yorum olarak karşımıza çıkmaktadır.

İlgili okulların salt misyonerlik faaliyetlerini yürüttüğünü iddia etmek çok somut delillerle desteklenmeyi icap ettirir ki bilim ve gerçeklik de bu somut delillerle neticeye ulaşabilir ancak. Diğer şekilde bu iddialar, sadece bir söylenti olarak kalacak ve bunun, ne Elazığ'a ne de bilime hiçbir getirisi olmayacaktır. Bu okullardan mezun olup da dünyaya mal olmuş kişiliklerin varlığı, Elazığ için büyük bir kazanımken böyle bir kazanımın misyonerlik gibi bir söylentinin gölgesinde kalıp boğulması, akılcı olmadığı gibi bilimsel reflekslerin dokusuyla da uyuşmayacaktır. Kaldı ki misyonerlik faaliyetlerinin de dereceleri vardır. Bu kavram, biraz da izafidir. “Kime, neye, hangi

⁵⁸ Hasan Ali Yücel, **a.g.e.**, s.626–628.

⁵⁹ Hasan Ali Yücel, **a.g.e.**, s.626–628.

⁶⁰ Hasan Ali Yücel, **a.g.e.**, s.626–628.

ölçüte göre misyonerlik..?” Bugün her din mensubu, kendince misyonerdir. Her kişi, bir yakınındakinin de kendisi gibi düşünmesini, inanmasını isteyebilir. Bu, insan oluşun doğasında vardır. Bu bağlamda Elazığ’da faaliyet süren özel okul mensuplarının kümelenmiş oldukları din etrafındaki kişi sayısının fazlalığının arzusuyla birtakım faaliyetlerde bulunmuş olmaları, sosyolojik olarak incelenmeli ve oluşturulacak bakış açısı bu şekilde bilimsel bir bakış açısıyla belirlenmelidir. Yoksa kuru bir “Kâfirlere ölüm” sloganı, tipik Şark bakış açısı olur ki bunda bilimin esamesi okunmaz olur.

Kaldı ki bu okulların çok uzun seneler süren faaliyetleri esnasında halkın nefretlerini ve öfkelerini üzerlerine çekmemiş olması ve yerel halkla tam bir insicam içinde eğitim faaliyetlerini sürdürmüş olmaları, bu eğitim kurumlarının bilimsel bir göz ve daha reel bakış açısıyla incelenmeleri gerektiği noktasında bizlere bir ufuk belirleyebilmektedirler.

2.1.5. Kız Meslek Lisesi

Elazığ’da Kız Meslek Lisesi dendi mi akla gelen ilk isim, kendini eğitim ve öğretim faaliyetlerine adayan Sıdika AVAR’dır. Sıdika AVAR’la özdeşleşen okul, ilk önce doğum evi olarak inşa edilen bir binadır ve 1938 yılında sağlık okulu olarak hizmete devam etmiştir. İlgili bina, 1940 -1941 yılında Sağlık Bakanlığı’ndan Millî Eğitim Bakanlığı’na devredilerek 1940-1941 öğretim yılında 6 yıllık yatılı ve gündüzlü Kız Enstitüsü olarak eğitim ve öğretime açılmıştır. 16 Haziran 1943’te Elazığ Kız Enstitüsü’ne Ayşe Sıdika AVAR müdür olarak tayin edilmiştir. Ayşe Sıdika AVAR, 1940-60 yılları arasında doğu köylerini gezerek teknik öğretim adına kızları toplayıp eğitim ve öğretim veren ilk müdür olmuştur. Ayşe Sıdika AVAR’ın, okulun öğrenci aldığı Elazığ, Tunceli ve Bingöl’ün ilçe, bucak, köy ve komlarına öğrenci toplamak ve tatillerde onları evlerine dağıtmak için hayvan sırtında, kamyonlarda, yaya olarak öğrenci dağıttığı arşivlerden anlaşılmaktadır⁶¹.

Okul, 1936-1937 öğretim yılında, hazırlık ve bunun yanı sıra 5 yıllık Enstitü ve Pratik Kız Sanat olarak eğitim ve öğretime başlamıştır. Ayrıca ortaokula dayalı 2 yıllık özel bölümleriyle faaliyetlere devam etmiştir. 1963-1964 öğretim yılında enstitü ismi

⁶¹ Millî Eğitim Bakanlığı, “Kız Meslek Lisesi”, İnternet Adresi: http://mebk12.meb.gov.tr/meb_ıys_dosyalar/23/01/216470/icerikler/okulumuztarihcesi_103102.html?CHK=235bd0cc84d6d5bd5cf86d4c35b6032b. Erişim Tarihi: 14.11.2014.

Kız Meslek Lisesi olarak değiştirilmiştir⁶². Okula bağlı olarak 1964-1965 öğretim yılında uygulama anaokulu açılmıştır. 1983-1984 öğretim yılında alınan kararla okulun adı Öğretmen Sıdika Avar Kız Meslek Lisesi olarak değiştirilmiştir. Bina yetersiz kalınca 1993-1994 yılında ikinci bina yapılmış ve hizmete girmiştir⁶³.

Kuruluş yıllarında 25 öğrenci ile eğitim öğretime başlayan Kız Meslek Lisesi, günümüzde 1200 öğrenci ile eğitim öğretim hayatına devam etmektedir. Ayşe Sıdika AVAR yorulmak ve yıkılmak bilmeyen azim ve iradesiyle bilincinin ve vicdanının kendisinden istediklerini yapmasını bilen bir kişiliğe sahiptir⁶⁴. O yarının çağdaş uygarlık düzeyinin üstündeki Türkiye için inançlı ve alçak gönüllü bir kahraman edasıyla çalışmıştır. Onun çalışmaları sonucu binlerce vatan çocuğu çevrelerine ışık saçan birer yıldız olarak yetişmiştir. Yurt düzeyinde inanç ve azimle görev yapar ve yapmakta olan birçok eğitimcinin ruhlarında yanan ateş, onun nurlu ellerinden ilk kıvılcımını almıştır. Dağ köylerinden toplayıp getirdiği ve “Dağ Çiçekleri” adını verdiği vatan evlatlarına sonsuz emeği geçen Sıdika Avar 16 Haziran 1979’da hayata veda etmiştir. Efsane öğretmen Sıdika Avar’la başlayan çalışmalar o yıldan beri bugünlere kadar devam etmekte olup özellikle okulun kuruluşundan beri değer verilen yatılı öğrencilere de eğitim ve öğretim olanağı sağlama azmi ve çabası ilk günkü isteğiyle devam etmektedir, günümüzde⁶⁵.

2.1.6. İmam Hatip Lisesi ve Anadolu İmam Hatip Lisesi

Günümüze, ilçe ve çevre illerden gelen öğrenciler için 150 kişilik pansiyonuyla hizmet veren İmam Hatip Lisesi, 1953-1954 Eğitim-Öğretim Yılı’nda eğitime başlamış, Mustafa Paşa Mahallesi, Fikret Memişoğlu Caddesi, Numara 1 adresinde, Şehitlik’in karşısındadır⁶⁶. Elazığ’ın her mahallesinden Hilalkent, Sürsürü, Abdullah Paşa... olmak üzere tüm belediye otobüslerinin durağı, okulun yanındadır. Bir tatbikat mescidi ve 3 binadan oluşan okul, 7000m² alana sahiptir. Bu alanın 4500m²’si bahçe alanıdır⁶⁷. İmam

⁶² a.g.i.a., http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/23/01/216470/icerikler/okulumuztarihcesi_103102.html?CHK=235bd0cc84d6d5bd5cf86d4c35b6032b. Erişim Tarihi: 14.11.2014.

⁶³ a.g.i.a., http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/23/01/216470/icerikler/okulumuztarihcesi_103102.html?CHK=235bd0cc84d6d5bd5cf86d4c35b6032b. Erişim Tarihi: 14.11.2014.

⁶⁴ a.g.i.a., http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/23/01/216470/icerikler/okulumuztarihcesi_103102.html?CHK=235bd0cc84d6d5bd5cf86d4c35b6032b. Erişim Tarihi: 14.11.2014.

⁶⁵ a.g.i.a., http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/23/01/216470/icerikler/okulumuztarihcesi_103102.html?CHK=235bd0cc84d6d5bd5cf86d4c35b6032b. Erişim Tarihi: 14.11.2014.

⁶⁶ Millî Eğitim Bakanlığı, “Elazığ İmam Hatip Lisesi”, İnternet Adresi: <http://elazigihl.meb.k12.tr/> Erişim Tarihi: 14.11.2014.

⁶⁷ a.g.i.a., <http://elazigihl.meb.k12.tr/> Erişim Tarihi: 14.11.2014.

Hatip Lisesi'nde 53 derslikte dersler yapılmaktadır. Bunun yanında Fizik ve Bilgisayar Laboratuvarı ile 120 kişilik toplantı salonu da mevcuttur⁶⁸.

İmam Hatip Lisesi ve Anadolu İmam Hatip Lisesi'nde 2010 yılında A Blok için depreme karşı güçlendirme işlemleri yapılmış olup diğer binalar için sağlam raporu verildiğinden güçlendirme yapılmamıştır⁶⁹. Günümüzde öğrencilere günün şartlarına uygun her türlü eğitim imkânı sunulmaktadır. Sınıfların tamamında FATİH projesi kapsamında etkileşimli tahtalar mevcut olup derslerde bu tahtalar aktif olarak kullanılmaktadır⁷⁰. Okulumuzun 101 kadrolu öğretmeni 5 müdür yardımcısı bir müdür başyardımcısı ve bir müdür ile eğitim hayatına devam etmektedir.

Okul pansiyonumuz 120 kontenjana sahip olup tamamen doludur. Pansiyona sınavla öğrenci alınmaktadır. Pansiyonumuzda 3 öğün yemek, 24 saat sıcak su, kablosuz internet mevcuttur. Zemin halı ile döşenerek öğrencilerimize temiz ve nezih bir ortam sunulmuştur. Okulumuza ait bir adet minibüsümüz vardır.

İmam Hatip Lisesi ve Anadolu İmam Hatip Lisesi'nde kütüphane mevcut olup kütüphane, kaynak açısından zengin bir yapıya sahiptir. Kütüphanede görevli memur mevcut olup ilgili görevli memurca kütüphane açık tutulup kütüphaneden tüm öğrencilerin müstefit olmaları en öncelikli amaçlar arasında tutulmaktadır. Ödünç alınıp verilen kitaplar, bilgisayar ortamında kayıt altına alınmaktadır. Kütüphaneden yıllık alınan kitap sayısının 12.000'in üzerinde olduğu okul Yönetimi'nce tarafımızla paylaşılan bir bilgidir. Bu da, okuma oranının İmam Hatip Lisesi ve Anadolu İmam Hatip Lisesi'ndeki yüksek oranı göstermesi bakımından önemlidir.

2.1.7. Mehmet Âkif Ersoy Lisesi

Dürüstlüğü, sadakatin, bir milletin küllerinden meydana gelişinin marşını kaleme alan millî şairimiz Mehmet Âkif'ten adını alan Mehmet Akif Ersoy Lisesi, bu ad ile eğitim ve öğretim faaliyetlerine başlamadan önce, ilk defa Darülmualimin adıyla 1909 yılında açılmıştır. İlk mezunlarını 1912'de vermiştir. 1913-1914 ders yılında öğrenim süresi dört yıla çıkarılmıştır. 1914'te Birinci Cihan Harbi başlayınca okul binaları türlü ihtiyaçlar için kullanılmış, Darülmualimin de bütün okullarla birlikte şimdiki Orduevi'nin doğusunda bulunan Fransız'lardan kalan bir binaya sıkıştırılmıştır.

⁶⁸ a.g.i.a., <http://elazigihl.meb.k12.tr/> Erişim Tarihi: 14.11.2014.

⁶⁹ a.g.i.a., <http://elazigihl.meb.k12.tr/> Erişim Tarihi: 14.11.2014.

⁷⁰ a.g.i.a., <http://elazigihl.meb.k12.tr/> Erişim Tarihi: 14.11.2014.

İki ay burada öğretime devam etmişse de orduca bu binaya ihtiyaç görüldüğünden bütün okullarla birlikte kapatılmıştır⁷¹.

1916-1917 öğretim yılında şimdiki Atatürk İlkokulu'nun yerinde bulunan bir binada öğretime başlanmıştır. 1917-1918 öğretim yılında başka bir binaya taşınmış, iki yıl sonra oradan da ayrılarak şimdiki özel idareye terk edilen eski vali konağında faaliyete geçmiştir. 1921-1922 ders yılında oradan da ayrılarak kereste fabrikası binasına taşınmıştır. Darulmuallimin aynı öğretim yılı sonunda kapatılmış, bir yıl sonra Elazığ Öğretmen Okulu adıyla, askeri kışla olan Harput yolu üzerindeki Aslan Pınarı denilen yerde tekrar açılmıştır. Aynı yıl bütün öğretmen okullarıyla birlikte beş yıla çıkarılmıştır⁷². Okulda gittikçe mevcudun artması üzerine Aslan Pınarı'ndaki bina ihtiyaca cevap veremeyecek duruma gelmiştir. 1928-1929 öğretim yılı başında Alman'lardan kalma daha büyük bir binaya taşınmıştır. Üç yıl sonra ikinci defa kapatılarak öğrencileri diğer öğretmen okullarına dağıtılmıştır⁷³. Elazığ'daki diğer birçok okulun uğradığı akıbeti yaşayan Mehmet Âkif Ersoy Lisesi'nin eğitim-öğretim yolundaki bu mekân değişiklikleri olsun, yabancı okul binalarının kullanımı olsun, savaşın doğurduğu zarurî sonuçlar olsun, hepsi ortak sorunlar, ortak kültür paylaşımı ve ortak siyasî, sosyal ve ekonomik neticeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yönüyle de ayrıca sosyolojik bir incelemeye tabi kılınması gerektiği hususunu hatırlara getirmektedir yine.

Yirmi bir yıl kapalı kaldıktan sonra 1952 yılında şimdiki Öğretmenevi olan eski Halkevi binasında Kız İlk Öğretmen Okulu adıyla tekrar açılmıştır. 1962-1963 öğretim yılına da asıl Halkevi binasına ek olarak bahçe içerisinde şimdiki binamız derslik olarak yapılmıştır. 1973-1974 öğretim yılına kadar öğretmen lisesi de kapatılarak aynı binada iki yıllık Eğitim Enstitüsü açılmış bir dönem mezun verdikten sonra 1978-1979 öğretim yılında tekrar kapatılmıştır. Kısa bir aradan sonra aynı binada 03.03.1980 tarihinde Mehmet Âkif Ersoy Lisesi olarak öğretime açılmıştır.

⁷¹ Millî Eğitim Bakanlığı, “Elazığ Mehmet Âkif Ersoy Lisesi”, İnternet Adresi: http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/23/01/974851/icerikler/tarihce_36962.html?CHK=3a628c4c374f1651bd93e0384e9a8f21. Erişim Tarihi: 19.11.2014.

⁷² a.g.i.a., http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/23/01/974851/icerikler/tarihce_36962.html?CHK=3a628c4c374f1651bd93e0384e9a8f21. Erişim Tarihi: 19.11.2014.

⁷³ a.g.i.a., http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/23/01/974851/icerikler/tarihce_36962.html?CHK=3a628c4c374f1651bd93e0384e9a8f21. Erişim Tarihi: 19.11.2014.

Cumhuriyet döneminde 1980 yılında öğretime başlayan okul, daha sonra Cumhuriyetin 60. yıldönümü olan 29 Ekim 1983 tarihinde, idarî bölümlerin, kütüphane, laboratuvar, yemekhane, yatakhane ve salonların bulunduğu eski Halkevi binasının Öğretmenevi olarak tahsis edilmesi üzerine, okulun bu bölümleri de, bahçe içerisinde daha önce sadece derslik olarak kullanılan iki katlı küçük binaya taşınmıştır⁷⁴. Her yıl öğrenci mevcudunun ve talebin artması nedeniyle bu bina ihtiyaca cevap verememiş, ilave bir bina yapılması gereği ortaya çıkmıştır. 1984-1985 yıllarında başlamak üzere her yıl Bakanlığa tekliflerde bulunulmuş, ancak 1988 yılı içerisinde dönemin Elazığ valisinin şahsî gayretleri ve temasları neticesinde; gerekli ödenek sağlanarak spor salonu ile eski bina arasına iki katlı, 16 derslikli bir ilave bina yapımı gerçekleştirilerek okul, 20 Kasım 1989 yılında hizmete açılmıştır⁷⁵. Okulun merkezî bir yerde bulunması, nüfusun giderek yoğunlaşması nedeniyle, talebin artacağı ve yapılan ek binanın da ihtiyaca cevap veremeyeceği bilindiğinden, yeni bir teşebbüsle ek binanın 3. bir kat ilavesi için ödenek temin edilmiş ve ek bina 3 kata çıkarılarak 1990-1991 öğretim yılında hizmete açılmıştır. Halen dokuzu eski binada olmak üzere, toplam yirmi dört derslik, üç laboratuvar, bir kütüphane, bir spor salonu, dokuz idare odası, iki rehberlik eğitim odası, bir bilgi teknolojisi sınıfı ile eğitim öğretime devam etmektedir. Bütün sınıflarda projeksiyon sistemi bulunup, kablosuz internet erişimi sağlanmaktadır⁷⁶.

2.1.8. Elazığ Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi

Okulun 1941 yılında “Akşam Erkek Sanat Okulu” olarak açılması kararı alınmıştır. Maarif Vekâleti’nce 02.06.1943 tarihinde okulun arsası alınmış Elazığ Belediyesi’nden 2000 TL’ye alınmış ve 01.08.1945 tarihinde inşaatı bitirilmiştir⁷⁷.

1945-1946 eğitim-öğretim yılında okulun adı “Erkek Sanat Okulu” olarak değiştirilmiş olup bünyesinde tesviye-demir işleri ve marangoz bölümleriyle eğitimine

⁷⁴ a.g.i.a., http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/23/01/974851/icerikler/tarihce_36962.html?CHK=3a628c4c374f1651bd93e0384e9a8f21. Erişim Tarihi: 19.11.2014.

⁷⁵ a.g.i.a., http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/23/01/974851/icerikler/tarihce_36962.html?CHK=3a628c4c374f1651bd93e0384e9a8f21. Erişim Tarihi: 19.11.2014.

⁷⁶ a.g.i.a., http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/23/01/974851/icerikler/tarihce_36962.html?CHK=3a628c4c374f1651bd93e0384e9a8f21. Erişim Tarihi: 19.11.2014.

⁷⁷ Millî Eğitim Bakanlığı, “Elazığ Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi”, İnternet Adresi: http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/23/01/144634/icerikler/okulumuzuntarihcesi_220932.html?CHK=d657a17f22e68ace7901367c97036300. Erişim Tarihi: 20.11.2014.

⁷⁸ a.g.i.a., İnternet Adresi: http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/23/01/144634/icerikler/okulumuzuntarihcesi_220932.html?CHK=d657a17f22e68ace7901367c97036300. Erişim Tarihi: 20.11.2014.

devam etmiştir. 1952-1953 Öğretim yılında Yol Makineleri ve Elektrik Bölümleri açılarak bölüm sayısı 5'e çıkarılmıştır. 1963-1964 öğretim yılında yol makineleri bölümü motor bölümüne dönüştürülmüştür.⁷⁸

1967-1968 eğitim-öğretim yılında ek binanın bitirilmesiyle makine ressamlığı ve elektronik bölümleri de açılarak bölüm sayısı 7'ye çıkarılmıştır. Aynı yıllarda okulun bünyesinde Teknisyen Okulu açılmış makine ve elektrik teknisyenliği olmak üzere iki bölümle eğitime başlanmıştır. Dolayısıyla okulun adı da "Teknisyen Okulu ve Sanat Enstitüsü" olmuştur. 1967-1968 yılında yapılan ek bina ile beraber spor salonu ve yemekhane yapılmıştır. 1994-1995 eğitim-öğretim yılında okul bünyesinde Anadolu Teknik Lisesi elektrik bölümü eğitim ve öğretime açılmıştır. 2006-2007 eğitim-öğretim yılında tesviye bölümü kapatılmış olup diğer bölümler kademeli olarak alanlara dönüştürülmüştür.

Şu anda okulumuz Anadolu Teknik Lisesi-Teknik Lise ve Endüstri Meslek Lisesi olarak ahşap teknolojisi alanı, bilişim teknolojileri alanı, elektrik-elektronik teknolojileri alanı, metal teknolojisi alanı, motorlu araçlar teknolojisi alanlarında eğitim ve öğretimini devam ettirmektedir.

2.2. İlk Ve Orta Eğitim Kurumları

2.2.1. Atatürk İlk Okulu

Temeli, Elazığ'ın eski valilerinden Vali Tevfik Sırrı Gür tarafından 1934 yılında atılmış olan okulun, inşaat süresi üç yıl sürmüş ve okul, 1937 yılında eğitim ve öğretim faaliyetlerine başlamıştır. Okul binası, Elazığ'ın merkezî denilebilecek yerleşkesi içerisinde, günümüzde Bosna-Hersek Bulvarı diye bilinen ve Çarşı Mahallesi'nin batıya doğru uzanan sınır şeridi üzerinde kurulmuş bir okuldur⁷⁹.

Okul, daha evvel bugünkü okul binasının güneyinde Devlet Tiyatrosu binasının yerinde bulunan ikinci okulla, okulun doğusunda, halen Meydan Polis Karakolu'nun bulunduğu yerde beşinci okul adındaki kerpiçten yapılmış iki eski okulun birleştirilmesi ile Atatürk İlkokulu adını alarak öğretime başlamıştır.

Atatürk İlk Okulu'nun öğretime açılışının sekizinci senesinde sınıf mevcutlarının son derece kalabalık olması nedeniyle 1945 yılında ve aynı binada olmak üzere Altınova adını alan başka bir okulla birlikte ikili öğretim şekliyle çalışmalarına

⁷⁹ Millî Eğitim Bakanlığı, "Elazığ Atatürk İlk Okulu", İnternet Adresi: [http:// mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/23/01/713590/](http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/23/01/713590/). Erişim Tarihi: 20.11.2014.

devam etmiş, bu yöndeki eğitim-öğretim faaliyetlerini 1960 yılının sonuna kadar sürdürmüştür⁸⁰. 1960-1961 öğretim yılı birinci kanaat döneminden sonra, Altınova Okulu kapatılarak tüm öğrenci ve diğer personel kadrosu ile Atatürk İlkokulu bağımsız olarak verimli çalışmalarını tek başına sürdürmüştür⁸¹. Okul binası iki katlı yığma taştan yapılmış, on dokuz derslik, iki Bilgi Teknoloji sınıfı, bir Fen ve Teknoloji Laboratuvarından oluşmuş ve eğitim-öğretim faaliyetlerini ikili öğretim metoduyla sürdürmektedir⁸². Okulda derslikler dışında müdür odası, müdür yardımcıları, öğretmenler, hizmetliler ve spor odaları bulunmaktadır⁸³.

1981 yılında Bosna Hersek Bulvarında inşa edilen bir üstgeçit ile Nailbey ve Akpınar Mahallelerinden okula gelen öğrencilerin trafik kazalarına karşı korunmaları sağlanmıştır. Elazığ Belediyesi üst geçidi, 1993 yılında yıktırılmış, yerine Trafik ışıkları konulmuştur. Akabinde Ziraat Bankası Genel Müdürlüğü üst geçidi tüp geçit halinde yeniden yaptırmıştır⁸⁴.

1937 yılından beri verimli ve başarılı çalışmalarını günümüze kadar aksatmadan sürdürerek gelmiş olan Atatürk İlköğretim Okulu, Türkiye'nin ve Elazığ'ın geleceğine yön veren bürokrat, iş adamı, siyaset adamı yetiştirmiş ve bu işlevini halen başarılı bir şekilde sürdürme azim ve kararlılığında olan bir okuldur.

Cumhuriyetin emekleme dönemi denilebilecek bir dönemde eğitim-öğretim görevini üstlenmiş okulda, başlangıçta birçok fizikî problem yaşanmış, bu problemlerin çözümü uzun yıllara yayılarak problemlerin ortadan kaldırılması güç olmuştur. Bu fizikî yetersizliklerin varlığıyla ilgili okulda yetişen parlak beyinlerin çokluğu tam bir tezattır.

⁸⁰ Millî Eğitim Bakanlığı, “Elazığ Atatürk İlk Okulu”, İnternet Adresi: http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/23/01/713590/. Erişim Tarihi: 20.11.2014.

⁸¹ a.g.i.a., http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/23/01/713590/. Erişim Tarihi: 20.11.2014.

⁸⁸ a.g.i.a., http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/23/01/713590/. Erişim Tarihi: 20.11.2014.

⁸⁹ a.g.i.a., http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/23/01/713590/. Erişim Tarihi: 20.11.2014.

⁹⁰ a.g.i.a., http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/23/01/713590/. Erişim Tarihi: 20.11.2014.

2.2.2. Mustafa Kemal Orta Okulu

1941 yılında Atatürk Ortaokulu adıyla eğitime başlamış olan Okul, 1947-48 Eğitim-Öğretim Yılı'nda Elazığ Lisesi için yapılan binada lise ile birlikte Atatürk Ortaokulu olarak eğitim öğretim hizmeti vermiştir. 1964 yılında lise binası müstakil olarak yapılıncaya aynı okulda eğitim ve öğretim devam etmiştir⁸⁵. Okul, 1964-1965 Öğretim Yılı'ndan günümüze kadar müstakil olarak gelmiştir. Eğitim-öğretimin 1997 yılında sekiz yıla çıkarılmasıyla birlikte adı Mustafa Kemal İlköğretim Okulu olarak değiştirilmiş olan Okul, 2012-2013 Eğitim-Öğretim Yılı'nda Mustafa Kemal Ortaokulu adını almıştır. Okul, Elazığ'ın en eski ve de en köklü okullarından biridir. Toplam 18.750 m² alanının 823 m² zemin üzerine inşa edilmiş, dört katlı, bir spor salonu, bir fen bilgisi laboratuvarı, iki bilişim teknolojileri sınıfı, zengin bir kütüphanesi, özel hazırlanmış matematik ve müzik sınıfları, teknoloji tasarım ve görsel sanatlar sınıfı, altı idare odası, geniş ve büyük oyun sahaları ve geniş koridorlarıyla eğitim-öğretim hizmeti veren bir okuldur⁸⁶.

Kuruluşundaki ilk senelerden itibaren başarı grafiği sürekli üstlerde bulunan okulun, günümüzde bu eğitim-öğretim başarısında gözle görülür bir düşüşün yaşanmış olması, kuruluşundaki ruhu nispeten kaybetmiş olmasıyla açıklansa da bunda, son yıllarda eğitim-öğretim faaliyetlerinin işleyişindeki değişikliklerin sıklık kazanmasının da rolü yadsınamaz. Eğitim ve öğretim gibi hayatî bir konunun, devlet politikası olması gerektiği gibi bir gerçeğin atlanıp eğitim-öğretimin hükûmetlerin muakkat sürelerini kapsayan bir politika olması, eğitim-öğretim gibi hayatî bir konunun yapboz tahtasına dönmesine sebep olmuş, bir hükûmetin yaptığını diğer bir hükûmet kaldırmış ya da aynı hükûmet, faaliyetlerinde tutarlı olmayı bir yana bırakıp bir yıl önce başlatmış olduğu bir uygulamayı bir yıl sonra yine kendi eliyle kaldırmıştır. Bu tutarsızlıklar da göstermiştir ki öğrenci salt denek olarak kullanılmış ve bu şekilde birçok neslin heba olup gitmesi izlenilmiştir sadece.

⁸⁵ Millî Eğitim Bakanlığı, “Elazığ Mustafa Kemal Orta Okulu”, İnternet Adresi: http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/23/01/976682/icerikler/tarihcemiz_203161.html?CHK=8ec67fb0eab01fc390c2c125b5223878. Erişim Tarihi: 22.11.2014.

⁸⁶ a.g.i.a., http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/23/01/976682/icerikler/tarihcemiz_203161.html?CHK=8ec67fb0eab01fc390c2c125b5223878. Erişim Tarihi: 22.11.2014.

2.2.3. Mezre Orta Okulu

Harput'un merkez olduğu dönemlerde Elazığ, Harput'a bağlı bir yerleşim merkezi olarak kurulmuştur. Elazığ yöresinde, merkeze bağlı yerleşim birimlerine de "Mezre" adı veriliyordu. Harput, ana yerleşim merkezi olarak düşünülürse, ona bağlı olan Elazığ'ın isminin de Mezre olarak geçmesi, merkez dışındaki bir yerde olması hasebiyledir. Bu sebeptendir ki Elazığ'ın bu ilk ve tek müstakil ortaokuluna "Mezre" ismi verilmiştir⁸⁷. "Mezre" isminin, böyle doğal bir söylemin ve adlandırmanın neticesinde oluştuğu açıktır.

Bugünkü Elazığ Mezre Orta Okulu, zamanın "Elazığ Lisesi Yoksul Öğrencilerini Koruma Derneği"nin özel teşebbüsleri ve gayretleri neticesinde 1957 yılının Haziran ayında inşaatına başlanılmış, 18 Şubat 1959 yılında bitirilerek Elazığ'ın ilk ve tek müstakil ortaokulu olarak eğitim öğretime başlamış⁸⁸ bir okuludur. Eğitim-öğretim faaliyetine halen aynı binada devam etmesi de okulun tarihî bir hüviyeti üzerinde barındırması bakımından önemlidir.

Mezre Ortaokulu, Mezre Ortaokulu'nun ilk yıllarındaki müdürü İlhan MÜFTÜOĞLU, zamanın Millî Eğitim Müdürü Rasim GİRAY ve aynı tarihlerde görev yapan valilerden Vefik KİTAPÇIGİL ile İlhami ERTEM Beylerin gayretleri ile kısa sürede büyüyerek artık ihtiyaca cevap veremez duruma gelmiş olan bir okuldur. Bu bağlamda, okulun ek bina çalışmaları kuruluşundan kısa bir müddet sonra başlamıştır. Ana binanın güneyinde bulunan Rıfat ERDEM, M.Şevki ÖZDEMİR, Mesut ERZEN ve Nuri NAS'a ait konutların kamulaştırılması tamamlanmış, 1978 yılında o dönemin Okul Müdürü Fethi TARAKÇI ile Koruma Derneği Başkanı Prof. Dr. Bahir ÖZGENCİL'in özel teşebbüsleri sonucu yaklaşık 1312 m²'lik yerleşim alanı metresi 1.300 TL'den toplam 698.064 TL ödenerek istimlak edilmiştir⁸⁹. Eğitim-öğretim faaliyetlerinin sürdürülmüş olduğu bu kökleri mazinin derinliklerinde bulunan kadim okuldaki dört katlı binanın yapım çalışmalarına bu tarihle birlikte başlanılmıştır. 1979

⁸⁷ Millî Eğitim Bakanlığı, "Elazığ Mezre Orta Okulu", İnternet Adresi: http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/23/01/713469/icerikler/okulumuzun-tarihcesi_91250.html. Erişim Tarihi: 13.11.2014.

⁸⁸ a.g.i.a., http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/23/01/713469/icerikler/okulumuzun-tarihcesi_91250.html. Erişim Tarihi: 13.11.2014.

⁸⁹ a.g.i.a., http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/23/01/713469/icerikler/okulumuzun-tarihcesi_91250.html. Erişim Tarihi: 13.11.2014.

yılında başlanılan 13 derslikli yeni bina 1982–1983 Eğitim ve Öğretim yılı içinde hizmete başlamıştır⁹⁰.

Mezre Orta Okulu, halen 4500 m²'lik üçgen alan üzerinde üç ayrı binada eğitim ve öğretimdeki hizmetine devam etmektedir. Elazığ'daki diğer birçok okulun akbeti gibi bir akıbet yaşamadan ilk kurulmuş olduğu yerde eğitim-öğretim işlevini sürdüren Mezre İlköğretim Okulu, kuruluşundan bugüne dek pek çok büyük devlet adamı, ilim adamı, büyük komutanlar vb. gibi yönetimin her kademesinde rastlanılacak başarılı insanlar yetiştirmiştir.

2.2.4. Cumhuriyet İlk Okulu

Almanların 1914 yılındaki I. Dünya Savaşı döneminde hastane olarak kullanmış oldukları yerde kurulmuş olan Cumhuriyet İlköğretim Okulu'nun önceki adı Numune İlk Mektebidir. Yukarıda da söylendiği gibi, Cumhuriyet İlköğretim Okulu'nun yeri ve binası Almanlara aitti⁹¹. 1916 yılında Türklerin eline geçmiş ve 1926 yılında Birinci (İlk Mektep) adı ile eğitim ve öğretime başlamıştır. Bu eğitim ve öğretim 1937 yılına kadar devam etmiştir. Ancak binanın çok eski ve harap oluşu eğitim ve öğretimin yapılmasını engellemiş, geçici bir süre başka bir yere taşınmıştır. Bugünkü okul binası iki yılda ve o zamanki birim fiyatlarıyla otuz yedi bin beş yüz Türk lirasına tamamlanmıştır. 1939 ders yılı başında tamamlanan okula tekrar taşınmıştır. Fakat okulun adı değiştirilerek bu tarihten itibaren Cumhuriyet İlkokulu adını alarak normal öğretimine devam etmiştir. Elazığ Lisesi bir yangın sonucu kullanılamaz hale gelince, Cumhuriyet İlköğretim İlkokulu'nun binası iki yıllığına geçici olarak liseye verilmiştir. 1949-1962 yılları arasında Murat İlkokulu ile münavebeli olarak çalışmalarını sürdürmüştür. 1962 yılında Murat İlkokulu kendi binasına taşınınca, Cumhuriyet İlkokulu müstakil olarak ikili öğretimle faaliyetlerini sürdürmüştür. 1997 yılında zorunlu eğitimin 8 yıla çıkarılmasıyla birlikte adı Cumhuriyet İlköğretim Okulu olarak değişmiş ve eğitim-öğretim çalışmalarına bu haliyle devam ettikten⁹² sonra Okul, yine isim değiştirmiştir.

⁹⁰ **a.g.i.a.**, http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/23/01/713469/icerikler/okulumuzun-tarihcesi_91250.html. Erişim Tarihi: 13.11.2014.

⁹¹ Millî Eğitim Bakanlığı, “**Elazığ Cumhuriyet İlk Okulu**”, İnternet Adresi: http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/23/01/713469/icerikler/okulumuzun-tarihcesi_91250.html. Erişim Tarihi: 17.11.2014.

⁹² **a.g.i.a.**, http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/23/01/713469/icerikler/okulumuzun-tarihcesi_91250.html. Erişim Tarihi: 17.11.2014.

2.2.5. Dumlupınar İlk Okulu

Almanlar döneminden kalıp eski adı “Dördüncü Okul” olan ve 1932 yılında eskiden Ambar Mahallesi olarak bilinen ve şimdiki adı Rızaiye Mahallesi olan yerde ve günümüzde Yeni Camii’nin kuzey tarafında kiralanmış geçici bir binada öğretime başlamış olan Dumlupınar İlk Okulu⁹³, eğitim-öğretim faaliyetlerine 1932-1933 yılında başlamıştır⁹⁴. İlk müdürü Taciser Hanım olan Okulun, kuruluşunda hususî olarak emek sarf eden ve ilk öğretmenliğini yapan kişi, merhum Mustafa ÜNLÜ’dür.

Dumlupınar İlk Okulu’na eskiden “*Trahom Okulu*” denilmiştir. Bu isimle anılmasının nedeni, okul binasının bir kısmının Trahomlular için sağlık yuvası olarak kullanılmış olmasından kaynaklanmıştır. O zaman üçüncü okul olarak adlandırılan Atatürk İlkokulu’ndan, göz muayenesinde Trahomlu olduğu anlaşılan birçok öğrenci bu okula nakledilmiştir. Trahom hastaları tükenince okulda normal faaliyetlere geçilmiştir. Dördüncü Okul, İzzet Paşa Mahallesi’nde, Ahmet Tatar’ın evi karşısındaki blok evler yerindeki “Üçüncü Okul”da öğretim yapmış, bina çökünce 1946 yılında şu anda öğretim yapılan binasına kavuşmuştur. Aynı yıl adı Dumlupınar İlk Okulu olarak değiştirilmiştir⁹⁵. Dumlupınar İlk Okul binasının kurulmuş olduğu alan, Özel İdare’ye ait bir alandır.

2.2.6. İsmet Paşa İlk Okulu

Rüşdiye (Ortaokullar) kaldırılıp yerlerine idadiler (Lise) kurulunca İsmet Paşa İlk Okulu, İsmet Paşa İlkokulu’nun bugünkü binasında idadi olarak hizmete açılmıştır⁹⁶. Ordu’nun ilk idadisi, daha önce şimdiki Hükûmet Konağı binasının arkasındaki küçük taş bir binada bulunmakta, burada aynı zamanda (Sıbyan) okulu da birlikte ders görmekte idi. İsmet Paşa İlk Okulu binasında öğretime devam eden idadi, buradan tekrar kaldırılıp eski binasına nakledildi⁹⁷.

1922 Millî Mücadele yıllarında Zaferi Milli Mahallesi’ndeki Dr. Sıtkı YENER’e ait büyük ahşap binada ilk olarak İsmet Paşa Kız Okulu açılmış, aynı tarihte yine bu

⁹³ Millî Eğitim Bakanlığı, “**Elazığ Dumlupınar İlk Okulu**”, İnternet Adresi: http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/23/01/717091/icerikler/okulumuzun-tarihcesi_205609.html Erişim Tarihi: 16.11.2014.

⁹⁴ **a.g.i.a.**, http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/23/01/717091/icerikler/okulumuzun-tarihcesi_205609.html. Erişim Tarihi: 16.11.2014.

⁹⁵ **a.g.i.a.**, http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/23/01/717091/icerikler/okulumuzun-tarihcesi_205609.html. Erişim Tarihi: 16.11.2014.

⁹⁶ Millî Eğitim Bakanlığı, “**Elazığ İsmet Paşa İlk Okulu**”, İnternet Adresi: <http://elzismetpasa.meb.k12.tr/>. Erişim Tarihi: 07.11.2014.

⁹⁷ **a.g.i.a.**, <http://elzismetpasa.meb.k12.tr/>. Erişim Tarihi: 07.11.2014.

binanın yanındaki, şimdiki Dr. Dikran TORAMAN'ın oturduğu evde de Şark Kız Mektebi eğitim-öğretim faaliyetlerini yürütmeye başlamıştır⁹⁸. İsmet Paşa Kız Okulu, 1926 yılında Dr. Sıtkı YENER'in evinden çıkarak bugünkü binası olan taş binaya yerleşmiş ve 1928 yılından itibaren de kız ve erkek çocukları bir arada olarak İsmet Paşa İlk Mektebi adı altında burada ders yapılmaya başlanmıştır⁹⁹.

1928 yılında ders yılı ortasında Okul bu binadan taşınarak Belediye Parkı'nda şimdi mevcut olmayan Ana Mektebi binasına taşınmıştır. Ana Mektebi binası, Protestan Ermenileri tarafından inşa edilmiştir¹⁰⁰. Bir yıl kadar bu binada kalınmıştır. Bu süre zarfında İsmet Paşa İlk Okulu binası da Kız Muallim Mektebi olmuştur. Fakat bu okul kısa bir süre sonra lağvedilmiştir¹⁰¹.

1927-1928 eğitim-öğretim yılında hizmete girmiş olan İsmet Paşa İlk Okulu, bugünkü binasına kavuşmadan önceki bu arsa üzerinde Hacı Kerim Efendi tarafından yapılmış iki bina bulunmaktaydı. Bu binalar Birinci Cihan Harbi sıralarında adliye hizmetinde kullanılmış, 1917 yılında keçe imalathanesi olmuş, 1920-1921 yıllarında bu binalardan “Memleket Hastanesi” olarak faydalanılmıştır. 1921 yılı sonlarında Hacı Kerim Efendi, binaları parasız olarak Özel İdare'ye vermiş, bu tarihten sonra Sultânî, 1925'ten 1927'ye kadar “Köy Yatılı Mektebi”, 1927'den 1942'ye kadar Altıncı İlkokul, 22.05.1942 tarihinde ad değiştirilerek “İnönü İlkokulu” adıyla hizmete devam etmiş, 13.06.1952 tarihinde de Mehmet Zeki İlkokulu adını almıştır¹⁰². Ancak 1939 yılında bu eski binaların yıkılmasından ve 1940'da şimdiki binanın tamamlanmasından sonra betonarme bir binaya kavuşmuştur.

1975-1976 Eğitim-Öğretim Yılı'nda Mehmet Zeki İlkokulu Olgunlar Mahallesi'nde yapılan binaya taşınmış ve o yıldan itibaren İsmet Paşa İlk Okulu olarak şimdiki yerinde öğretim faaliyetine devam etmiştir. 1997-1998 öğretim yılında zorunlu eğitimin 8 yıla çıkarılmasıyla birlikte okul İsmet Paşa İlköğretim Okulu olarak öğretime devam etmişse de son olarak yine İsmet Paşa İlk Okulu olarak isim değiştirmiştir.

⁹⁸ a.g.i.a., <http://elzismetpasa.meb.k12.tr/>. Erişim Tarihi: 07.11.2014.

⁹⁹ a.g.i.a., <http://elzismetpasa.meb.k12.tr/>. Erişim Tarihi: 07.11.2014.

¹⁰⁰ a.g.i.a., <http://elzismetpasa.meb.k12.tr/>. Erişim Tarihi: 07.11.2014.

¹⁰¹ a.g.i.a., <http://elzismetpasa.meb.k12.tr/>. Erişim Tarihi: 07.11.2014.

¹⁰² a.g.i.a., <http://elzismetpasa.meb.k12.tr/>. Erişim Tarihi: 07.11.2014.

2.2.7. Ziya Gökalp İlk Okulu

Okul, ilk önce 1899 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nda Maarif Nezareti Teşkilatı'na bağlı olarak “İptidai Mektebi” adı altında bir öğretmen ve otuz dokuz öğrenci ile öğretime bir köy evinde başlamıştır¹⁰³. Okulun bulunduğu yerde 1910 yılında imece ile köylüler tarafından “Kesrik İlkokulu” adıyla bir okul yapılmış, bu okula 1939 yılında 2 dersane ilave edilerek öğretime 5 sınıflı okul olarak devam etmiştir¹⁰⁴.

Okulun şu anda bulunduğu bina 1966 yılında eski okulun yerine yapılmıştır. Bu okula da “Ziya Gökalp İlkokulu” adı verilmiştir. 1992 yılında tek katlı ikinci bir bina yapılmış, iki yıl sonra da bu yeni binaya bir kat ilave edilmiştir. 8 yıllık kesintisiz eğitime geçilmesiyle birlikte okulun adı “Ziya Gökalp İlköğretim Okulu” olarak değişmiş¹⁰⁵, günümüzde yine eski ismiyle anılmaya başlamıştır.

2.2.8. Ağın Cumhuriyet İlk Okulu

1925 yılında hizmete girmiştir. 1935 yılında kapanmışsa da 1942-1943 öğretim yılında tekrar hizmete başlamıştır. 1992 yılına kadar hizmet veren okul öğrenci azlığı nedeniyle kapanmıştır.

2.2.9. Baskil Atatürk İlk Okulu

1931-1932 eğitim-öğretim yılında hizmete girmiştir. Önceleri DDY şantiyesine ait bir binada hizmete giren okul, 1948'e kadar burada öğretime devam etmiş, 1948 yılında birinci katı yapılan binasına taşınmıştır. 1959 yılında ikinci katı yapılan okul 1999 yılına kadar aynı isimle devam etti. Vakıfbank tarafından yeni binanın yapılmasıyla birlikte 1999-2000 öğretim yılında okulun adı Vakıfbank İlköğretim Okulu olarak değiştirilmiştir. Baskil Cumhuriyet İlköğretim Okulu'nun adı yine aynı tarihte Atatürk İlköğretim Okulu olarak değiştirilmiş ve halen Baskil Atatürk İlk Okulu olarak hizmet vermeye devam etmektedir.

¹⁰³ Millî Eğitim Bakanlığı, “Elazığ Ziya Gökalp İlk Okulu”, İnternet Adresi: http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/23/01/716925/icerikler/okulumuzuntarihcesi_666173.html?CHK=c02949027551e7de0b353aba2849f79c. Erişim Tarihi: 15.11.2014.

¹⁰⁴ a.g.i.a., http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/23/01/716925/icerikler/okulumuzuntarihcesi_666173.html?CHK=c02949027551e7de0b353aba2849f79c. Erişim Tarihi: 15.11.2014.

¹⁰⁵ a.g.i.a., http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/23/01/716925/icerikler/okulumuzuntarihcesi_666173.html?CHK=c02949027551e7de0b353aba2849f79c. Erişim Tarihi: 15.11.2014.

2.2.10. Maden Atatürk İlk Okulu

1932 yılında hizmete girmiştir. Kurulduğunda adı “Merkez İlkokulu”dur. 1951 yılında Arpameydanı Mahallesi’nde Namık Kemal İlk Okulu faaliyete geçince Merkez İlk Okulu’nun adı Atatürk İlk Okulu olarak değiştirilmiştir.

2.2.11. Alacakaya (Guleman) İlk Okulu

1938 yılında hizmete girmiştir. Okul, tamamen Etibank Şark Kromları İşletmesi’nin himayesinde uzun süre eğitim-öğretime devam etmiştir. Okul binası yeteriz kalınca 1972-73 öğretim yılında yeni binasına geçmiştir. Kısmi onarım için incelemeye gelen bayındırlık elemanları okul binasının çökme ile karşı karşıya bulunduğunu, bu bağlamda boşaltılması gerektiğini söylemişlerdir. Verilen teknik rapor üzerine 1984 yılında Okul boşlatılmış ve Etibank Şark Kromları İşletmesi’nin verdiği sicil binasına taşınmıştır. Binanın 1987 yılında Millî Eğitim Müdürlüğü’ne devredilmesiyle binanın iç kısmı yeniden onarılmıştır. 1990 yılında Alacakaya İlçesi’nde eğitim sorunlarını çözmek, ikili öğretime son vermek için yine Etibank Şark Kromları İşletmesi’nden hibe yoluyla alınan binaya taşınılmış ve halen burada eğitim-öğretim faaliyetlerine devam edilmektedir.

SONUÇ

Tarihi açıdan önemli bir kavşakta olan Elazığ'ın eğitim hayatına kısa bir bakış ve yeni Türk cumhuriyetinin kuruluş yıllarıyla birlikte özellikle 1930-1960 yılları arasındaki eğitim faaliyetlerini ortaya çıkarma düşüncesiyle yapılmış olan çalışmamızda Elazığ/Harput, tarihi ve kültürel birikimi bakımından çevresindeki hiçbir şehre nasip olmayacak bir mirasa sahiptir. Maddî öğelerden manevî öğelere kadar geniş bir kültür birikimi, şehrin üzerinde yükseldiği temel ayaklar olarak karşımıza çıkar. Eğitim kurumlarının çeşit ve tür olarak zengin olduğu coğrafyalardan biri olan Harput'ta, Devlet'in resmi eğitim kurumlarının yanı sıra yaygın eğitim kurumları da işlevlerini sürdürmüşlerdir.

Elazığ'ın, dolayısıyla Harput'un, tarihi süreç içerisinde çok önemli bir eğitim merkezi olduğunu biliyoruz. Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinden Cumhuriyetin ilanına kadarki sürece intikal eden geleneksel eğitim anlayışı, görmezden gelinemeyecek kadar güçlü bir birikimle karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında Harput'taki eğitim hayatını farklı kılan bir özellik de, yabancı okulların varlığıdır. 19. yüzyıl boyunca varlık gösteren bu okulların, yani Almanya, Amerika, Fransa ve Danimarka gibi ülkelerin burada bulunuş nedenleri de, içerisinde bu şehrin anlatılmasını zorunlu kılmıştır. Maalesef, Türk Eğitim tarihi ile ilgili bölgesel nitelikli çalışmaların ülkemizde yaygın olarak yapıldığını söyleyemiyoruz. Elazığ'ın eğitim hayatı da, yüzyılların bu birikiminin ürünüdür. Özellikle Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren Türkiye sınırları içerisinde çok önemli hamleler ve değişimler kaydedilmiştir. Güçlü kültür ve eğitim birikimiyle Harput'un bir süreği olan Elazığ ili de bu bakımdan oldukça önem arz etmektedir. 1930-1960 tarihleri arasında hem Türkiye'nin hem de Elazığ'ın eğitim-öğretim faaliyetleri Cumhuriyet'in belki de en önemli atılımlarının yapıldığı dönemlere denk gelmektedir.

Bütün toplumlarda eğitimin amacı, yeni kuşaklara bir kültür birikimini aktarmaktır. İnsanlık tarihinin başlangıcı eğitimin de başladığı tarihtir. İnsanlar deneyimlerle oluşturduğu birikimlerini nesillerinin korunması ve devamı için önemli görmüşlerdir. Tarih içerisinde genel olarak toplumlar yaşadıkları coğrafya, çevre koşulları, birbirleriyle olan ilişkileri ve en önemlisi inançları eğitim anlayışlarının oluşmasını sağlamıştır. (Toplumların eğitim anlayışlarının oluşmasında yaşadıkları coğrafya, çevre koşulları, birbirleriyle olan ilişkiler ve en önemlisi inançlar gibi

faktörler etkili olmuştur.) Yazının icadıyla beraberde bu süreç sistematik hale gelmiştir. Zira artık deneyimlerle kazanılan bilgi kurumsal yapıların doğmasına sebep olmuş, kültür ve bilgi aktarımı bu kurumsal yapılar vasıtasıyla yerine getirilmeye başlanmıştır.

Eğitimin gelişim serüveni toplumdaki, topluma farklılık göstermiş olsa da, aralarındaki etkileşim artıkça kültürel farklılıkları ve eğitim anlayışları benzerlikler göstermeye başlamıştır. Tarih içerisinde her toplum gereksinim duyduğu insan tipini yetiştirilmesi için eğitim vermiş ve eğitim kurumlarını da bu gereksinimler karşılayacak insanları yetiştirecek kurumları (bu amaç doğrultusunda) yapılandırmıştır.

Türk toplumu da tarih sahnesine çıkışından itibaren bu seyri takip etmiş ve yaşadığı coğrafya ve inançlarının etkisinde eğitim anlayışı farklılıklar göstermiştir. Orta-Asya bozkırında savaşçı Alp tipi insan eğitimi verirken, İslamiyet'in kabulü ile Gazi – Derviş tipi insan yetiştirilmesine önem vermiştir. İslamiyet eğitim anlayışını da derinden etkilemiş kurumsal eğitim kurumları da bu dönemde ortaya çıkmıştır. Tarihi süreç içerisinde kurulan Türk devletleri bu kurumsal yapıları geliştirmiş, özellikle Selçuklu ve Osmanlı devletleri döneminde çağının çok ilerisinde eğitim veren kurumlar ortaya çıkmıştır. Ancak Osmanlı Devletinin son iki yüzyılından itibaren bu kurumlarda bozulmaya ve yozlaşmaya başlamıştır.

Türkiye Cumhuriyetinin kurulmasıyla birlikte eğitim anlayışı ve eğitim kurumları batılılaşma ve çağdaşlaşma sürecini eğitim anlayışına ve kurumlarına da uygulanmış ve büyük değişimler yaşanmıştır. Cumhuriyetin kuruluşunun ilk yıllarından itibaren birçok yenilik eğitimde hayata geçirilmiştir. Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve Harf inkılabı gibi köklü değişiklikler yapılmıştır.

Elazığ'daki birçok okulun mekân değişikliklerine mecbur bırakılmış olması, ordunun ağır bir savaştan çıkmış olmasının verdiği yıpranmışlık ve buna paralel olarak toparlanma sürecinde eldeki kısıtlı imkânların zorlanmasıyla eğitimin bundan menfi olarak etkilenmesi, bir toplumun siyasî, sosyal ve ekonomik yapısının nasıl da birbirine bağlı olduğu; birindeki bir aksaklık veya yokluğun diğer bir öğeyi nasıl da etkileyebileceği hususunda bizlere vermiş olduğu ipuçları bakımından çok önemli ve mühimdir. Her halükârda Elazığ'da eğitimin sürdürülebilirliği noktasındaki azim ve kararlılık, takdire şayandır. Nitekim bir millet için çok ağır olabilecek bir ağırlığın yorgunluğundan çıkmadan hayatın diğer yönleriyle mücadele edebilmek kudretini taşımak o milletin asaletiyle açıklanabilir ancak. Elazığ'da, eğitim gibi kutlu bir yoldan verilmeyen tavizdir ki yeni bir devletin ve milletin inşası yolunda çok hızlı adımlar atılabilmiş ve

buna paralel olarak da millet olabilme Şuuru kaybedilmeden ve bu ruh, en köklü kültür taşıyıcısı olarak sonraki nesillere aktarıldığındandır ki bu bilinç, hemen hemen her ferdin bünyesinde kodlanan ana sütü gibi yer etmiş, her türlü sert rüzgârlara karşı mukavemet gücü, bir çınarın sağlam duruşu gibi millî ruhun en derinlerine kök salabilmiştir. Bunu, Elazığ'ın huzur ve skn ortamında görmek mümkündür. Bu huzur ve sknun temelleri, çok eski tarihlere dayanan sağlam eğitim binasının inŐasında aranmalıdır.

RESİMLER

Resim-1

Resim-1: Cemil Meriç Öğretmenlerle
Elazığ Lisesi

Resim-2

Resim-1: 1964-65 Yılı Kız Öğretmen Okulu Öğretmenleri
Elazığ İlköğretmen Okulu (Elazığ Kız İlköğretmen Okulu)

Resim-3

Resim-3: 1964-65 Yılı Kız Öğretmen Okulu Öğrencileri
Elazığ İlköğretmen Okulu (Elazığ Kız İlköğretmen Okulu)

Resim-4

Resim-4: Elazığ Orta Mektebi
Elazığ Orta Mektebi

Resim-5

Resim-5: Atatürk İlkokulu (1930'lu Yıllar)

Atatürk İlk Okulu

Resim-6

Resim-6: Bayram Kutlaması

Atatürk İlk Okulu

KAYNAKÇA

🌐 **Başbakanlık Osmanlı Arşivi**

BOA, MF.MKT. (**Maârif Nezareti Mektubi Kalemi**) 349/32 14N/1314

🌐 **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi**

CA Karton No: 030.10./72.470.2.

🌐 **Salnâmeler**

1298 Mamuretülaziz Salnâmesi, s. 83, 85, 87

1301 Mamuretülaziz Salnâmesi, s. 100, 103-104

1301 Mamuretülaziz Salnâmesi, s. 79

1302 Mamuretülaziz Salnâmesi, s. 121

1302 Mamuretülaziz Salnâmesi, s. 79

1305 Mamuretülaziz Salnâmesi, s. 67, 70-71

1310 Mamuretülaziz Salnâmesi, s. 57

1312 Mamuretülaziz Salnâmesi, s. 213

🌐 **Tetkik Eserler**

AÇIKSES, Erdal-ÇAKMAK Zafer, *Satvet-i Milliye Gazetesi (Transkripsiyon ve Asıl Metin)*, ELESKAV Yayın No: 25, Elazığ, 2003

AÇIKSES, Erdal, “Amerika’dan Harput’a Harput’tan Amerika’ya Göç”, *Dünü ve Bugünüyle Harput Tarih-Edebiyat-Şiir-Folklor I*, Elazığ, 1999, s. 145-168

..... (2003), *Amerikalıların Harput’taki Misyonerlik Faaliyetleri*, Ankara.

.....(1985), *Salnâmelere Göre Ma’muretü’l-aziz Vilâyetinde Maârif*, (Basılmamış yüksek lisans tezi), Elazığ, 1985

....., “Mamuretü’l-aziz Vilâyet Salnâmelerinde Kayıtlı Kütüphaneler ve Yazma Eserler”, *Fırat Havzası Yazma Eserler Sempozyumu*, (5-6 Mayıs 1986 Elazığ Bildiriler), Elazığ, 1986, s. 137-142

AKTAŞ Şerif, GÜNDÜZ Osman (2004), *Yazılı ve Sözlü Anlatım*, Akçağ Yayınevi, Ankara.

AKYÜZ, Yahya (1982), *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1982’ye)*, Ankara.

- (1993), *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1993'e)*, İstanbul, Kültür Koleji Yayınları, 1993.
- AVAR, Sıdıka (2004), *Dağ Çiçeklerim (Anılar)*, Ankara.
- BALTACI, Cahit (1976), *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*, İstanbul.
- (2004), “Mektep”, *DİA*, XXIX, Ankara, s. 6-7.
- (2002), “Osmanlı Devleti’nde Eğitim ve Öğretim”, *Türkler*, XI, s. 446-462.
- BAYDUR, Şengül, *Salnâmelere Göre Diyarbakır Vilayeti’nde Dinî ve Sosyal Yapı, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Elazığ, 2007
- EKİNCİ, Yusuf (1989), *Ahilik*, Ankara.
- Elazığ Halkevi Altan Dergisi, S.1-40,1935-1939
- FİDAN, Tuğba (2007), “Türk Eğitimine Tarihsel Bir Bakış 1”, *Odtülüler Bülteni*, Ekim, s.14-15
- HIZLI, Mefail, “Osmanlı Klasik Döneminde Medrese”, *Türkler*, XI, 2002, s. 426-435
- KAPLAN, Mehmet (1992), *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 1*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- (1996), *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 3 Tip Tahlilleri*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- KARAALİOĞLU, Seyit Kemal (2000), *Ortaokullar İçin Yazmak ve Konuşmak Sanatı*, İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- KARAALİOĞLU, Seyit Kemal (1995), *Sözlü Yazılı Kompozisyon Konuşmak ve Yazmak Sanatı*, İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- KODAMAN, Bayram (1988), *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, Ankara.
- “Osmanlı Devleti’nde Eğitim ve Öğretim”, *Türkler*, XI, 2002, s. 446-462
- SUNGUROĞLU, İshak (1959), *Harput Yollarında*, II, İstanbul.
- YÜCEL, Hasan Ali (1938), *Türkiye’de Ortaöğretim*, İstanbul, s.626–628.

İnternet Adresleri

Elazığ Eğitim Tarihi, “**Fotoğraflar**”,<http://www.ekiok.com/viewtopic.php?f=74&t=89>.

Erişim tarihi: 14.10.2014.

Millî Eğitim Bakanlığı, “**Elazığ Merkez Elazığ Lisesi**”, İnternet Adresi:

<http://elaziglisesi.meb.k12.tr/>. Erişim tarihi: 12.10.2014.

-, **“Kız Meslek Lisesi”**, İnternet Adresi:
http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/23/01/216470/icerikler/okulum_uzun-tarihcesi_103102.html?CHK=235bd0cc84d6d5bd5cf86d4c35b6032b.
 Erişim Tarihi: 14.11.2014.
-, **“Elazığ İmam Hatip Lisesi”**, İnternet Adresi: <http://elazigihl.meb.k12.tr/> Erişim Tarihi: 14.11.2014.
-, **“Elazığ Mehmet Âkif Ersoy Lisesi”**, İnternet Adresi: http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/23/01/974851/icerikler/tarihce_36962.html?CHK=3a628c4c374f1651bd93e0384e9a8f21. Erişim Tarihi: 19.11.2014.
-, **“Elazığ Atatürk İlk Okulu”**, İnternet Adresi: http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/23/01/713590/. Erişim Tarihi: 20.11.2014.
-, **“Elazığ Mustafa Kemal Orta Okulu”**, İnternet Adresi: http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/23/01/976682/icerikler/tarihce_miz_203161.html?CHK=8ec67fb0eab01fc390c2c125b5223878. Erişim Tarihi: 22.11.2014.
-, **“Elazığ Mezre Orta Okulu”**, İnternet Adresi: http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/23/01/713469/icerikler/okulum_uzun-tarihcesi_91250.html. Erişim Tarihi: 13.11.2014.
-, **“Elazığ Cumhuriyet İlk Okulu”**, İnternet Adresi: http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/23/01/713469/icerikler/okulum_uzun-tarihcesi_91250.html. Erişim Tarihi: 17.11.2014.
-, **“Elazığ Dumlupınar İlk Okulu”**, İnternet Adresi: http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/23/01/717091/icerikler/okulum_uzun-tarihcesi_205609.html Erişim Tarihi: 16.11.2014.
-, **“Elazığ Ziya Gökalp İlk Okulu”**, İnternet Adresi: http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/23/01/716925/icerikler/okulum_uzuntarihcesi_666173.html?CHK=c02949027551e7de0b353aba2849f79c. Erişim Tarihi: 15.11.2014.

ÖZ GEÇMİŞ

1969 yılında Elazığ'da doğdum. İlk, orta ve lise tahsilimi Elazığ'da tamamladım. 1992 yılında Fırat Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü'nden mezun oldum.

1993 yılında Artvin/Hopa Çok Programlı Lisesi'nde tarih öğretmenliğine başladım. 2000 yılında yöneticilik sınavını kazanarak memleketim Elazığ'a döndüm ve Bahçekapı İlköğretim Okulu'na okul müdürü olarak atandım. Daha sonra sırayla Dumlupınar İlköğretim Okulu'na okul müdürlüğü, Kıbrıs Şehitleri İlköğretim Okulu'na okul müdürlüğü ve Kaya Karakaya Ortaokulu okul müdürlüğü görevlerinde bulundum.

2012 yılında Eğitim ve Denetim Yönetimi'nde yüksek lisansımı tamamladım.

2014 yılında kurucusu olduğum Elazığ Fırat Anadolu Lisesi'nde okul müdürü olarak görevlendirildim. Halen Elazığ Fırat Anadolu Lisesi'nde müdür statüsünde idarecilik görevimi sürdürmekteyim.